

Vapaaehtois- toiminnasta iloa monille

Hyvinvointia tukevan
vapaaehtoistyön
vastuut ja käytännöt

Elina Willberg
Kesäkuu 2015

© Sitra 2015

Sitran selvityksiä 93

ISBN 978-951-563-915-8 (PDF) www.sitra.fi

ISSN 1796-7112 (PDF) www.sitra.fi

Julkaisua koskevat tiedustelut:

julkaisut@sitra.fi tai puh. +358 294 618 991

Kirjoittaja: Elina Willberg

Kuvat: Sari Gustafsson, Marika Haapala, Joanna Moorhouse

Sitran selvityksiä -sarjassa julkaistaan

Sitran tulevaisuustyön ja kokeilujen tuloksia.

Esipuhe

SITRAN TAVOITTEENA ON KANNUSTAA KANSALAISIA ottamaan vastuuta omasta ja läheistensä hyvinvoinnista. Aktiivinen kansalainen – kaiken ikäisenä -avainalueen hankkeet ovat edistäneet ja tukeneet ikäihmisten itsenäistä kotona asumista ja arjessa selviytymistä. Vapaaehtoistoiminnan mahdollisuuksia ja toimintamalleja on selvitetty Tampereella toteutettavissa Sitran hankkeissa.

Vapaaehtoistoiminta ja -työ voivat parhaimmillaan tukea ikäihmisiä arjessa ja tuoda heidän elämäänsä mielekästä sisältöä. Vapaaehtoiset ovat voimavara, jolla voidaan vastata ikäihmisten tuentarpeisiin ja ehkäistä yksinäisyyttä. Vapaaehtoistoiminta on nivelletty olennaiseksi osaksi Tampereella kehitettäviä Lähitoreja, joista ikäihmiset saavat sekä ohjausta että neuvontaa palveluihin ja konkreettista apua arjen sujuvuuteen.

Sitran tavoitteena on lisätä vapaaehtoistoimintaa ja -työtä sekä levittää hyväksi havaittuja toimintamalleja paikallisesti. Vapaaehtoistoimintaan liittyvien hankkeiden tavoitteena on integroida kansalaiset mukaan kehittämään toimintaa ja toimintamalleja. Vapaaehtoistoiminnan keskeinen periaate on, ettei sillä korvata ammattilaisten tekemää työtä.

Tähän oppaaseen on koottu vapaaehtoistoiminnan sääntöjä ja käytäntöjä, joiden toivomme selventävän vapaaehtoistoiminnan järjestämistä, asiakkaan asemaa ja vapaaehtoisena toimivan henkilön roolia sekä vastuuta. Oppaan loppuun on koottu myös luettelo vapaaehtoistoimintaan liittyvistä kohdista, joiden sääntelyä tulisi selventää.

Helsingissä 3.6.2015

Tuomo Melin
Johtava asiantuntija
Sitra

Sisällys

Esipuhe	3
Tiivistelmä	5
1 Vapaaehtoistoiminta käsitteenä	6
1.1 Vapaaehtoistoiminnan muodot	7
1.2 Talkootyö, naapuriapu, vaihtotyö ja -piiri	7
1.3 Kolmas sektori ja yleishyödyllinen yhteisö	8
2 Vapaaehtoistoiminnan sääntely ja toimintaperiaatteet	9
3 Vapaaehtoisen tehtäväalue	10
3.1 Ammattityön ja vapaaehtoistoiminnan raja	10
3.2 Vapaaehtoisen tehtävänkuva	11
3.3 Vapaaehtoisena työyhteisössä	11
3.4 Esimerkkejä vapaaehtoistoiminnan tehtävänkuvista	12
4 Vapaaehtoistoiminnan sopimus	14
4.1 Sopimuksen sisältö	15
4.2 Salassapitositoumus	15
4.3 Todistus vapaaehtoisena toimimisesta	15
5 Vapaaehtoistoiminta ja verotus	16
5.1 Matkakorvaukset	16
5.2 Työvälineet ja työasut	17
5.3 Ateriat ja muut edut	17
5.4 Palkitseminen	18
6 Työtön työnhakija vapaaehtoisena	19
6.1 Vapaaehtoistoiminta ja työttömyysturva	19
6.2 Koulutukset	20
6.3 Työtön maahanmuuttaja vapaaehtoisena	20

7 Työturvallisuus ja tapaturmien varalta vakuuttaminen	21
7.1 Turvallisuuden varmistaminen	21
7.2 Vapaaehtoisen velvollisuudet	22
7.3 Tapaturmien varalta vakuuttaminen	22
7.4 Vapaaehtoistoiminnan henkinen kuormittavuus	23
7.5 Työnohjaus	23
8 Vahingonkorvausvastuu	24
8.1 Vahingonkorvauslaki	24
8.2 Vastuuvakuutukset	25
8.3 Vapaaehtoistoiminta ja potilasvakuutus	25
9 Henkilötietojen käsittely	26
9.1 Henkilötietojen käsittely vapaaehtoisen suostumuksella	26
9.2 Henkilörekisterit	27
9.3 Tuettavan henkilön ennakkotiedot	27
10 Erityiskysymyksiä	28
10.1 Ikäihmisten kaltoinkohtelun tunnistaminen	28
10.2 Vapaaehtoisen rikostaustan selvittäminen	29
10.3 Lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus	29
11 Vapaaehtoistoimintaan liittyvää sääntelyä tulee selventää	30
11.1 Sääntelyn kehittämistarpeita	30
Lähteet	32

Tiivistelmä

VAPAAEHTOISTOIMINTA on osa mielekästä ja arvokasta elämää. Ikääntyvässä yhteiskunnassa vapaaehtoiset muodostavat voimavaran, jolla vastataan kansalaisten tuen- ja turvan- tarpeisiin sekä ehkäistään yksinäisyyden ja tarpeettomuuden kokemusta. Ammattihenkilökunnan vierellä toimivat vapaaehtoiset laajentavat ikäihmisten elämänpiiriä, tuovat arkeen sisältöä ja parhaimmillaan elävöittävät työyhteisöjä.

Vapaaehtoistoiminnan tavat ja muodot ovat murroksessa: vapaaehtoiset odottavat toiminnalta mielekkyyttä, yksilöllisyyttä ja laatua. Pitkäkestoisen sitoutumisen ohella kansalaisia houkuttelee mahdollisuus myös kertaluonteiseen, omaan elämäntilanteeseen sopivaan osallistumiseen. Järjestöillä, yhdistyksillä ja seurakunnilla on ensisijainen asema järjestää organisoitua vapaaehtoistointaa, mutta myös kunnat, valtio ja yksityiset yritykset organisoivat vaihtelevasti vapaaehtoistoiminnan paikkoja.

Suomessa ei toistaiseksi ole vapaaehtoistointaa koskevaa yhtenäistä lainsäädäntöä, mutta eri säädöksissä on viittauksia, jotka koskevat myös vapaaehtoisia. Vapaaehtoistoiminnan toimintaperiaatteet ja hyvät käytännöt juontuvat pitkälti toimintaa organisoivien järjestöjen käytännökokemuksesta.

Vapaaehtoistoiminnan tärkeä periaate on, ettei sillä korvata ammattityötä. Vapaaehtoinen tarjoaa puuttuvan omaisen, naapurin tai ystävän antamaa tukea ja turvaa. Vapaaehtoisen sopimus ei ole työsopimus, vaan vapaaehtoinen toimii oman motivaationsa sekä aikataulunsa mukaisesti.

Vapaaehtoistoiminnan arjessa tärkeitä kysymyksiä ovat vapaaehtoisten palkitseminen, kulukorvaukset, työturvallisuus sekä vastuu mahdollisista vahingoista. Vapaaehtoiset eivät saa toiminnastaan palkkaa tai palkkiota, mutta vapaaehtoisen saamat edut ja korvaukset voivat olla veronalaisia. Vapaaehtoiset toimivat tavallisen ihmisen taidoilla, jolloin vapaaehtoisten työturvallisuudesta on huolehdittava samoin kuin palkattujen työntekijöiden työturvallisuudesta. Työtön työnhakija voi toimia vapaaehtoisena tietyin edellytyksin, mutta hänen tulee olla työmarkkinoiden käytettävissä myös vapaaehtoistoiminnan aikana.

Vapaaehtoiset toimivat mitä moninaisimmissa tehtävissä. Selvät pelisäännöt, mielekkäät tehtäväkuvat sekä toiminnan systemaattinen johtaminen ovat keskeisiä keinoja lisätä vapaaehtoistoiminnan sujuvuutta ja vaikuttavuutta.

1 Vapaaehtoistoiminta käsitteenä

VAPAAEHTOISTOIMINNALLA on monia määritelmiä. Yhteistä kaikelle vapaaehtoistoiminnalle on, että vapaaehtoinen toimii aina omasta vapaasta tahdostaan ja ilman palkkaa tai palkkiota. Vapaaehtoistoiminnan kehittämisskeskus Kansalaisareena ry tarkentaa, että vapaaehtoistoiminta on yleistä hyvää tai lisäarvoa tuottavaa toimintaa, jonka hyöty kohdentuu muulle henkilölle kuin lähiomaiselle. Se voi olla toimintaa yhteisön tai ympäristön hyväksi. Vapaaehtoistoiminnan ulkopuolelle jäävät esimerkiksi omaishoito, työhön tai opiskeluun liittyvä harjoittelu, äänestäminen sekä hyväntekeväisyyteen lahjoittaminen. Euroopan parlamentin vapaaehtoistoiminnan määritelmä vuodelta 2008 lisää vapaaehtoistoiminnan kriteeriksi, että se on kaikille avointa toimintaa.

Vapaaehtoistoiminnalla tarkoitetaan sekä järjestöjen tai muiden tahojen organisoimaa toimintaa että organisoimattonta ja epämuodollista vapaaehtoistoimintaa. Tilanteesta riippuen toiminnasta hyötyvien kirjo on laaja, ja se ulottuu ystävistä ja naapureista yhteiskuntaan sekä luontoon.

Tässä selvityksessä vapaaehtoistoiminnalla tarkoitetaan palkatonta ja palkkiotonta organisoitua toimintaa, jonka hyöty kohdentuu perhe- ja ystäväpiiriin ulkopuolelle. Näkökulmana on erityisesti ikäihmisten hyvinvointia tukeva vapaaehtoistoiminta eri muodoissaan.

Vapaaehtoistoiminnan ja vapaaehtoistyön käsitteitä käytetään tekstissä synonyymeina. Toiset puhuvat mieluummin vapaaehtoistoiminnasta, sillä vapaaehtoistyön katsotaan korostavan mielikuvaa työn tekemisestä. Vapaaehtoistoiminnan ja vapaaehtoistyön voi ajatella eroavan toisistaan siten, että vapaaehtoistoiminta on kollektiivista yhdessä tekemistä. Vapaaehtoistyö kuvaa enemmän yksilön tehtävää. Usein kyse on selvästi toisen ihmisen auttamisesta.

Järjestäjällä tarkoitetaan vapaaehtoistoiminnan organisoijaa. Järjestäjä on organisaatio, jonka kautta vapaaehtoinen osallistuu ja jonka hyväksi hän toimii. Vapaaehtoistoiminnan järjestäjä voi olla rekisteröity yhdistys, säätiö, yritys, yksityinen elinkeinonharjoittaja, kunta tai uskonnollinen yhdyskunta.

1.1 Vapaaehtoistoiminnan muodot

Vapaaehtoisia toimii lähes kaikilla elämän alueilla. Vapaaehtoisin voimin tuetaan ja autetaan ihmisiä, tuotetaan palveluja, toimitaan vertaisina ja tukijoina sekä järjestetään talkoita, keräyksiä, konsertteja ja muita tapahtumia. Useimmiten myös yhdistysten hallitukset toimivat vapaaehtois pohjalta. Avarasti ajatellen vapaaehtoinen on kuka tahansa, joka kohdatessaan apua tarvitsevan jalankulkijan, saattelee hänet käsikynkkää kadun yli.

Vapaaehtoisena toimitaan perinteisesti jonkin järjestön tai yhdistyksen jäsenenä, mutta pikkuhiljaa osallistumisen tavat ja muodot ovat muuttumassa. Kaikki vapaaehtoiset eivät halua sitoutua aatteellisiin yhdistyksiin tai edes muodollisiin organisaatioihin, vaan he toimivat mieluummin vapaasti tai sitoutumattoman toimijan hyväksi. Toiset vapaaehtoiset toimivat pitkään yhdessä tehtävässä, toiset etsivät määräaikaista tehtäviä. Vapaaehtoiseksi ryhtyvät odottavat mielekästä, yksilöllistä, hyvin organisoitua ja omaan persoonaan soveltuvaa toimintaa.

Vapaaehtoistoimintaa organisoidaan eri tavoin. Yhdistykset, järjestöt ja seurakunnat ovat konkareita vapaaehtoistoiminnan järjestämisessä. Lisäksi toimintamahdollisuuksia tarjoavat vaihtelevasti myös kunnat, valtio ja yksityiset yritykset. Kansalaistoiminta on siirtynyt entistä enemmän verkkoon, ja sosiaalinen media on tärkeä vapaaehtoistoiminnan paikka. Erilaiset spontaanit tempaukset ja liikkeet ovat suosittuja sekä näkyviä, vaikka organisoidulla toiminnalla on selvä ykkösasema.

Vapaaehtoisten panos on merkittävä ikäihmisten hyvinvoinnin tukemisessa. Kyse voi olla läsnäolosta tai konkreettisen avun ja tuen tarjoamisesta. Vapaaehtoisten merkitys on tärkeä sekä siviilikodeissa asuville että ympärivuorokautisen hoivan ja hoidon piirissä oleville. Vapaaehtoistoiminnalla vahvistetaan tukea tarvitsevan ikäihmisen turvaverkkoa. Vapaaehtoistoiminnalla vastataan myös eläkkeelle siirtymisen haasteeseen, jolloin monet etsivät aktiivisesti mielekästä ja tavoitteellista tekemistä palkkatyön päättymisen jälkeen.

1.2 Talkootyö, naapuriapu, vaihtotyö ja -piiri

Käsitteenä vapaaehtoistoiminta on lähellä harrastustoimintaa, perinteistä talkootyötä ja naapuriapua. Vapaaehtoistoiminnan piirteitä on myös palvelujen vaihtamiseen perustuvissa aikapankeissa. Perinteinen talkootyö ja naapuriapu eroavat vapaaehtoistoiminnasta muun muassa siten, että vapaaehtoistoimintaa organisoi usein jokin kolmas taho. Harrastustoiminta ei yleensä ole vapaaehtoistoimintaa, mutta harrastuksellakin voi tukea ja auttaa ihmisiä. Vaihtotyö perustuu vastikkeellisuuteen, mutta sen tekijöille ei vapaaehtoistyön tapaan aseteta osaamisen vaatimuksia.

Talkootyö on toisen hyväksi korvauksetta ja satunnaisesti tehtävää työtä. Talkootyö on tavanomaista jokamiehen työtä, joka ei edellytä ammattitaitoa tai koulutusta. Usein talkoilla tehdään jokin työ tai työvaihe, esimerkiksi rakennustyön tai remontin osa. Perinteisellä talkootyöllä tarkoitetaan vastikkeetonta ja vapaaehtoista työtä, johon ei järjestäjän ja tekijöiden lisäksi liity muita osapuolia.

Naapuriapu on korvauksetta toisen hyväksi tehtävää, satunnaista työtä. Ero talkootyöhön on, että naapuriapu perustuu sukulaisuuteen, ystävyyteen tai naapuruuteen. Naapuriapu on yleensä talkootyötä pienimuotoisempaa, yksittäisen henkilön toimintaa.

Vaihtotyö perustuu kahdenkeskiseen sopimukseen, jonka perusteella toinen sopimuspuoli tekee työtä toiselle sillä ehdolla, että tämä puolestaan tekee hänelle työtä. Vaihtotyölle määritetään rahamääräinen tai muutoin määritetty arvo, jonka perusteella työntekijä on oikeutettu saamaan omasta työstään vastineeksi työsuorituksen toiselta osapuolelta.

Vaihtopiiri on järjestelmä, jossa työsuorituksia vaihdetaan mukana olevien henkilöiden kesken monenkeskisesti. Monenkeskisen vaihtotyön yhteisöjä kutsutaan nimellä vaihtopiiri. Usein puhutaan myös aikapankeista. Vaihtopiirissä ei käytetä rahaa, vaan palvelujen vaihdantayksikkönä voi olla vaikkapa tovi.

1.3 Kolmas sektori ja yleishyödyllinen yhteisö

Kolmas sektori tarkoittaa yleensä voittoa tavoittelematonta järjestötoimintaa erotukseksi yksityisistä yrityksistä ja julkisen sektorin toimijoista. Kolmas sektori kuvaa yleishyödyllistä kansalaistoimintaa erilaisissa järjestöissä tai yhdistyksissä, mutta kolmas sektori osallistuu yleisesti myös markkinoiden palvelutuotantoon. Kolmannen sektorin toimija voi olla mukana markkinaehtoisessa toiminnassa, tai se voi palvella jäsentensä tarpeita ja organisoida vapaaehtoistoimintaa osallistumatta markkinoiden toimintaan. Joskus organisoitunut kansalaistoiminta erotetaan kolmannesta sektorista neljänneksi sektoriksi, ja siihen kuuluvat kotitaloudet, perheet sekä ystäväpiiri.

Yleishyödyllinen yhteisö tarkoittaa tuloverolain mukaan yhteisöä, joka toimii yksinomaan ja välittömästi yleiseksi hyväksi aineellisessa, henkisessä, siveellisessä tai yhteiskunnallisessa mielessä. Toiminta ei kohdistu rajoitettuihin henkilöpiireihin eikä yhteisö tuota toiminnallaan taloudellista etua sen osallisille osinkona, voitto-osuutena, kohtuullista suurempana palkkana tai muuna hyvityksenä.

Yleishyödyllisenä yhteisönä pidetään vapaaehtoiseen kansalaistoimintaan perustuvia harrastus- ja vapaa-ajan toimintaa edistäviä yhdistyksiä sekä muita yhteisöjä, joiden tarkoituksena on sosiaalisen toiminnan harjoittaminen tai tieteen tai taiteen tukeminen.

Monet eläkkeelle siirtyneet etsivät mielekästä ja tavoitteellista tekemistä. He ovat tärkeä osa ikäihmisten turvaverkossa.

2 Vapaaehtoistoiminnan sääntely ja toimintaperiaatteet

SUOMESSA EI TOISTAISEKSI OLE VAPAAEHTOISTOIMINTAA KOSKEVAA ERILLISTÄ LAKIA. Eri säädöksissä on kohtia ja viittauksia, jotka koskevat myös vapaaehtoisia. Lisäksi muun muassa verohallinto on antanut vapaaehtoistoimintaa koskevia tulkintasuosituksia ja soveltamisohjeita.

Vapaaehtoistoimintaa edistävän kokonaisvaltaisen lain-säädännön tarve on tullut esiin useissa selvityksissä. Vuoden 2015 alkupuolella työnsä aloittaa valtiovarainministeriön asettama työryhmä, jonka tavoitteena on selvittää sääntelyn yksinkertaistamista ja koordinoimisen parantamista. Lisäksi työryhmä selvittää, minkä ministeriön vastuulle lainvalmistelun koordinoimisen sekä vapaaehtoistoiminnan yleisten edellytysten luomisen tulisi kuulua.

Vapaaehtoistoiminnan periaatteet ja käytännöt ovat muodostuneet pitkälti toimintaa organisoivien yhdistysten ja järjestöjen kokemuksen myötä, ja ne vaihtelevat jonkin verran järjestäjistä toiseen. Toimintaan osallistuvan vapaaehtoisen kannalta oleelliset säännöt kirjataan vapaaehtoisten sopimukseen ja vapaaehtoisille jaettavaan oppaisiin. Niitä käydään läpi perehdytyskoulutuksissa sekä muissa tapaamisissa. Koulutuksissa käydään läpi myös vapaaehtoisten tehtäviin liittyviä käytännön toimintaohjeita, joiden on tarkoitus turvata sujuva yhteistyö ja ehkäistä vaaratilanteita. Kun vapaaehtoinen osallistuu jonkin organisaation kautta toimintaan, hän sitoutuu noudattamaan yhteisiä sääntöjä sekä ohjeita. Samalla hän saa asianmukaisen perehdytyksen sekä järjestäjän tuen ja ohjauksen toiminnan aikana. Jokaiselle vapaaehtoiselle nimetään yhteyshenkilö perehdytyksen yhteydessä.

Vapaaehtoistoiminnan periaatteita ovat

- palkattomuus
- luottamuksellisuus
- tasa-arvoisuus
- puolueettomuus
- suvaitsevaisuus
- toisen kunnioittaminen
- toiminta tavallisen ihmisen tiedoilla ja taidoilla.

Vapaaehtoisen oikeuksia ja velvollisuuksia ovat

- mahdollisuus osaamisen ja elämäntilanteen mukaiseen tehtävään
- velvollisuus toimia sovitun mukaan
- oikeus kieltäytyä tarjotusta tehtävästä
- oikeus perehdytykseen ja ohjaukseen
- velvollisuus toimia tuettavan henkilön ehdoilla
- velvollisuus ilmoittaa muutoksista
- oikeus lopettaa halutessaan.

3 Vapaaehtoisen tehtäväalue

LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ EI MÄÄRITETÄ SUORAAN, minkälaisia tehtäviä vapaaehtoistoimintaan voi kuulua ja minkälaisia ei. Yleinen periaate on, että vapaaehtoistoiminnalla ei pidä korvata ammattihenkilökunnan työtä, mutta etenkin sosiaali- ja terveysalalla vapaaehtoistoiminta sekä ammattityö voivat olla hyvin lähellä toisiaan.

Kun vapaaehtoisia toimii yhä enemmän ikäihmisten parissa ammattilaisten rinnalla, vapaaehtoisten roolin määrittely ja yhteistyö edellyttävät linjauksia sekä jatkuvaa keskustelua. Tuen ja avun antamisen ytimen muodostavat kohtaaminen, läsnäolo, vuorovaikutus ja empatia. Ihmisyys kuuluu sekä vapaaehtoisen rooliin että hoiva-alan ammattiosaamiseen.

3.1 Ammattityön ja vapaaehtoistoiminnan raja

Vapaaehtoistoiminnan ja ammattityön raja on usein häilyvä. Lähtökohta on, että vapaaehtoisella on tukijan ja vertaisen rooli, mutta lain edellyttämää pätevyyttä vaativa työ kuuluu ammattilaisille. Hoitolaitoksessa tai palvelukodissa toimiva vapaaehtoinen ei osallistu lääketieteellisiin tai sairaanhoidollisiin tehtäviin. Vapaaehtoinen ei voi omin neuvoin nostaa tai siirtää vaikeasti liikuntarajoitteista ikäihmistä hoitolaitoksessa, eikä hänen tule ottaa kantaa asukkaiden tai potilaiden palvelu- ja hoitosuunnitelmiin. Vapaaehtoisen roolista voidaan sulkea pois tehtävät, jotka vapaaehtoinen voi kokea vaikeiksi, kuten peseytymisessä, puukeutumisessa tai muissa intiimeissä tehtävissä avustaminen.

Vapaaehtoiselle sopivat tehtävät riippuvat usein tilanteesta ja toiminnan järjestäjän käytännöistä. Sairaaloissa, palvelukodeissa sekä vastaavissa toimipaikoissa henkilökunta vastaa vapaaehtoisten ohjauksesta siten, ettei vapaaehtoiselle osoiteta selvää ammattitaitoa vaativia tehtäviä. Jos vapaaehtoinen avustaa asukasta ruokailussa, henkilökunnan vastuulla on huolehtia, ettei autettavaksi osoiteta henkilöä, jolla on nielemisvaikeuksia. Vapaaehtoisilta, jotka kuljettavat asukkaita pyörätuolilla, edellytetään

Vapaaehtoisen rooli

- Vapaaehtoinen on tukija ja vertainen, keskustelukumppani ja kanssaihmettelijä.
- Vapaaehtoisen tuki on verrattavissa omaisen, ystävän tai naapurin antamaan tukeen ja turvaan.

yleensä kouluttautumista pyörätuolin käsittelyyn. Muistipotilaiden kohtaamiseen perehdyttäviä koulutuksia suositellaan, jos vapaaehtoisella ei itsellään ole kokemusta muistisairauksista.

Kotona asuvan ikäihmisen selviytyminen ei voi olla yksin vapaaehtoisten varassa. Vapaaehtoisten vastuulle ei näin ollen kuulu säännöllinen kodin siivous tai ruoka-apu. Vapaaehtoiset eivät käsittele autettavien ikäihmisten rahoja tai tee päätöksiä heidän puolestaan. Kodissa vapaaehtoisen roolina on korvata puuttuvan omaisen, ystävän tai naapurin antamaa tukea ja turvaa.

Käytännön auttamistehtävissä vapaaehtoiset voivat törmätä autettaviensa odotuksiin, jotka menevät niin sanotusti vapaaehtoisen roolin ohi ja yli. Autettavan olosuhteet voivat olla sellaiset, että vapaaehtoinen venyy huolehtimaan ikäihmisen asioista enemmän kuin on sovittu. Kotona asuvan henkilön toimintakyky voi olla rajallisempi kuin avunpyynnön yhteydessä on arvioitu, tai tilanne on voinut äkillisesti muuttua. Hoitolaitoksissa vapaaehtoisen roolina on olla ensisijaisesti vierellä. Ongelmia voi kuitenkin

muodostua, jos hoitohenkilökunnalle tai potilaan läheisille ei ole selvitetty vapaaehtoisen roolia. Vapaaehtoiset ovat useimmiten hyvin motivoituneita auttamiseen, jolloin he itse voivat huomaamattaan laajentaa tehtävänkuvaansa. Viime vuosina vapaaehtoistoiminnassa on myös lisääntynyt avuntarve, joka ei sovellu vapaaehtoiselle: hyvin sairastuneiden mielen- ja vamma-asia-asiakas tai päihteidenkäyttäjät tarvitsevat ammattilaisen apua. Vapaaehtoinen voi toimia tukihenkilönä ammattihenkilöstön tilanearvion mukaisesti.

3.2 Vapaaehtoisen tehtäväkuva

Vapaaehtoistoiminnassa tehtäväkuvien muotoilu on tärkeää sekä vapaaehtoisten, toiminnan järjestäjien että muiden sidosryhmien kannalta. Selvästi muotoiltujen tehtäväkuvien avulla toiminnan järjestäjien on helpompi houkutellessa uusia osallistujia, sillä vapaaehtoisten voi olla vaikea sitoutua hahmottomiin tehtäviin.

Kun vapaaehtoiseksi haluava osallistuu perehdytyskoulutukseen ja sopii toiminnasta, hänellä on tilaisuus kertoa omista tehtäviin liittyvistä toiveistaan. Vapaaehtoistoiminnan ohjaaja tai koordinaattori etsii ja muotoilee vapaaehtoiselle soveltuvan tehtäväkuvan. Hän liittyy yhteen autettavan henkilön tarpeet, vapaaehtoisten toiveet sekä järjestäjien asettamat tavoitteet.

Yhteistyön sujuminen edellyttää, että vapaaehtoisten tehtäväkuvasta kerrotaan tuettavan henkilön lähipiirille. Hoitolaitoksissa ja palvelukodeissa asukkaiden, potilaiden ja henkilökunnan ohella toimii omaisia ja ystäviä, vierailuvia ohjaajia sekä muita talon ulkopuolisia toimijoita.

Toimijoiden roolien epäselvyydet voivat aiheuttaa sekaannuksia. Asukkaan tai potilaan voi olla vaikea mieltää, että vapaaehtoinen ei ole hoitaja. Vapaaehtoisen voi olla vaikea kieltäytyä häneltä pyydetystä tehtävästä, ellei vapaaehtoisen roolista ole etukäteen kerrottu. Omaisen tulee olla tietoinen, että hänen läheisensä luona vierailee vapaaehtoinen ystävä.

Sekä tutkimusten että arkikokemusten perusteella on havaittu, että vastavuoroisuus on erityisen tärkeää ikääntyneiden ihmisten suhteissa. Vapaaehtoistoiminnan vastavuoroisuus on oleellista sekä vapaaehtoisen että apua ja tukea saavan henkilön kannalta. Autettava voi kokea stressaavaksi, että hän saa tukea enemmän kuin pystyy itse antamaan. Vapaaehtoinen väsyä, jos osallistuminen ei anna hänelle itselleen mitään. Myös tästä näkökulmasta sopivan ja mielekkään tehtävän löytäminen ja tehtäväkuvan määrittäminen on arvokasta. Vastavuoroisuus toteutuu paremmin, kun osapuolten toiveet ja tarpeet kohtaavat.

3.3 Vapaaehtoisena työyhteisössä

Vapaaehtoisten toiminnasta erilaisissa työyhteisöissä ei ole olemassa yhtenäisiä ohjeita tai sääntöjä. Toiminnan tavoitteet ja ehdot määritellään toimipaikkakohtaisesti. Työpaikoilla vapaaehtoiset tunnustetaan entistä useammin voimavaraksi ja lisäresurssiksi, jota ilman jotkut työt jäisivät joko kokonaan tekemättä tai niihin voitaisiin osoittaa vain niukasti palkattujen työntekijöiden aikaa. Vapaaehtoiset

tuovat uusia näkökulmia, vaihtelua ja parhaimmillaan elävöittävät koko työyhteisön arkea. Jännitteitä aiheuttavat työntekijöiden ennakkoluulot ja kielteiset asenteet vapaaehtoisia kohtaan sekä myös mahdolliset pelot palkatun työvoiman vähentämistarpeista. Onnistunut yhteistyö edellyttää työntekijöiden riittävää valmentamista vapaaehtoisten vastaanottamiseen ja heidän kanssaan toimimiseen.

3.4 Esimerkkejä vapaaehtoistoiminnan tehtävänkuvista

Kun vapaaehtoinen tukee ja auttaa toista ihmistä, tehtäviä määrittelevät autettavan ja hänen läheistensä toiveet ja tarpeet sekä vapaaehtoisen oma näkemys sopivasta tehtävästä. Palvelukodin asukkaan toiveena voi olla päästä läheiselle kauppatorille, konserttiin, retkelle järven rantaan tai leipomaan pullaa. Vapaaehtoisen roolina on toteuttaa asukkaan toive yhteistyössä omahoitajan kanssa. Joku toinen taas voi kaivata aktiivisen toiminnan sijaan ensisijaisesti seurana oloa ja kuuntelijaa, jos hänellä ei ole läheisiä tai he asuvat kaukana. Vapaaehtoisten tehtävänä voi olla tukea ikäihmisiä tekemään normaalielämään kuuluvia asioita, joihin heillä ei omatoimisesti ole mahdollisuutta.

Kodeissa käyvät vapaaehtoiset avustavat useimmiten ikäihmisiä, jotka eivät kykene omin avuin hoitamaan asioitaan, käymään harrastuksissa tai lainkaan liikkumaan kodin ulkopuolella. Heiltä saattaa puuttua läheisiä ihmissuhteita, tai he ovat muusta syystä jääneet eristyksiin. Vapaaehtoiset ystävät, ulkoilu- ja asiointiavustajat sekä kulttuuri- ja liikuntakaverit lievittävät yksinäisyyttä sekä mahdollistavat virkistytymisen ja kodin ulkopuolelle lähtemisen. He madaltavat kynnystä kaikenlaisen osallistumiseen. Vapaaehtoisia toimii myös esimerkiksi tilapäisavun tarjoajina pienissä kodin ylläpitotehtävissä ja talkkaritehtävissä.

Tampereen evankelisluterilaisen seurakuntayhtymän Mummon Kammari on vapaaehtoisen vanhustyön keskus. Sen valmentamat vapaaehtoiset tukevat niin kotona asuvia kuin myös hoitolaitoksissa olevia ikäihmisiä. Osa sen toimintaa on Kyläpaikka, joka on vapaaehtoisvoimin toimiva toiminta- ja harrastuskeskus sekä vapaaehtoistoiminnan infopiste.

Tehtävänkuvia vapaaehtoistoiminnassa ovat esimerkiksi

- asukasystävä
- tukihenkilö
- ulkoiluseura
- ääneen lukija
- saattaja-apu
- pelikaveri
- laulattaja
- tanssittaja
- aulaemäntä tai -isäntä
- tempausapu
- talkkariapu
- kulttuuriluotsi
- liikuntaluotsi
- narikanhoitaja
- toimistoavustaja
- tapahtuma-avustaja
- harrastusryhmän vetäjä
- juttukaveri
- kahvionhoitaja
- tietotekniikan vertaisohjaaja
- varamummo tai varavaari.

**Vapaaehtoisena voi toimia monilla
elämänalueilla – kaikenlaisia
vapaaehtoisia tarvitaan.**

Ystävä- ja tukihenkilötoimintaa järjestävät Suomen Punainen Risti paikallisosastoineen, Kaupunkilähetys ry ja HelsinkiMissio sekä monet alueelliset ja paikalliset yhdistykset. Turun Kaupunkilähetys ry:n IKÄTUKI-toiminnassa koulutetut vapaaehtoiset tukevat vaikeissa elämäntilanteissa olevia yli 60-vuotiaita. Tärkeintä toiminnassa on henkinen tuki ja rinnalla kulkeminen vaikean tilanteen yllä, että tukea tarvitsevan omat voimavarat vahvistuvat. Tapaamiset voivat sisältää keskustelua, yhdessä tekemistä, liikkumista ja asioiden selvittelyä. Tukisuhde on määrällinen ja tavoitteellinen, ja sen aikana pyritään parantamaan tukea tarvitsevan elämänlaatua esimerkiksi uuden harrastuksen tai ryhmätoiminnan kautta.

Kulttuurin ja liikunnan vapaaehtoiset toimivat ohjaavissa ja opastavissa tehtävissä, avustajina tai vetäjinä erilaisissa ohjatuissa ryhmissä sekä järjestelijöinä ja esiintyjinä tilaisuuksissa. Tehtäviä ja toimintamuotoja voidaan ideoida kokonaan vapaaehtoisen taipumusten mukaisesti. Tampereen Härmälässä sijaitsevassa Kuusela-keskuksessa vapaaehtoiset luotsit opastavat alueen asukkaita keskuksen toimintoihin ja liikuttavat sekä tanssittavat heitä. Kuusela-keskus toimii kaupunginosan Lähitorina: kohtaamisen, neuvonnan ja tuen sekä palvelujen paikkana.

Useille paikkakunnille on laajentunut kulttuuriluotsitai kulttuurikaveritoiminta. Tällaisessa toiminnassa vapaaehtoiset voivat toimia sellaisten henkilöiden tukena, jotka eivät syystä tai toisesta lähde tai pääse omatoimisesti kulttuurin pariin. Tampereen kaupungin museopalvelujen Kulttuurikasvatussyksikkö TAITE organisoii kulttuuri- ja liikuntaluotsitoimintaa, jossa yli 60-vuotiaat vapaaehtoiset voivat toimia luotseina museoissa, kirjastossa, elokuvateatterissa tai kaupungin kuntosalilla. Luotsit eivät ole oppaita tai ohjaajia, vaan he tutustuvat kohteen tarjontaan yhdessä luotsattavan henkilön kanssa. Museossa vapaaehtoiset toimivat ammattilaisten rinnalla myös kokoelmien parissa sekä muistitiedon keruussa eri kaupunginosissa. Toimintaan suunnitellaan uusia muotoja, kuten ympäristöluotsitoimintaa, jossa vapaaehtoiset toimisivat sienestys- ja marjastuskavereina.

ATK Seniorit Mukanetti ry antaa tamperelaisille seniorikansalaisille tietotekniikan perusvalmiuksia järjestämällä koulutusta sekä ohjauksia Internet-pisteissä. Vapaaehtoiset vertaisohjaajat auttavat kursseilla, Internet-pisteissä ja muissa opastuspisteissä.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto organisoii monilla paikkakunnilla varamummo- ja varavaaritoimintaa. Varaisovanhemmat ovat vapaaehtoisia aikuisia, jotka haluavat olla läsnä lasten arjessa ja antaa heille aikaansa. Toimintaan voi lähteä mukaan jo ennen eläkkeelle siirtymistä. Vapaaehtoiset isovanhemmat toimivat kerhoissa, erilaisissa perheiden kohtaamispaikoissa, tapahtumissa, ystävätoiminnassa sekä kouluissa lukuvaareina ja lukumumminä. Tampereella isovanhemmat toimivat myös nuorten ryhmien mediaprojekteissa. Eri-ikäisten ihmisten yhdessä tekeminen lisää suvaitsevaisuutta ja yhteisöllisyyttä.

Myös kirjastoissa ja kouluissa on ideoitu samankaltaista toimintaa. Vantaan Hakunilan kirjastossa päivystää kirjastomummoja ja -vaareja, jotka viettävät siellä aikaa lasten ja nuorten kanssa, juttelevat, pelaavat sekä kuuntelevat. Turussa kouluvaarit muodostavat koulujen kasvatus-toimintaa tukevan yhdistyksen, Kouluvaarit ry:n. Kouluvaarit ovat vapaaehtoisia, yli 55-vuotiaita miehiä, jotka haluavat olla alakoulun oppilaiden ja opettajien apuna. Kouluvaarit ovat koulussa erityisesti pienimpien oppilaiden apuna ja tukena. Vaarin kanssa oppilaat voivat tehdä tehtäviä, keskustella ja kuulla tarinoita.

Tampereella kirjaston kotipalvelu organisoii Luen Sinulle -toimintaa, jossa vapaaehtoiset lukevat ääneen ikäihmisten ryhmille päiväkeskuksissa ja palvelukeskuksissa. Tuokioissa keskustellaan ja muistellaan, toisinaan myös lauletaan sekä soitetaan.

4 Vapaaehtoistoiminnan sopimus

KUN VAPAAEHTOINEN ILMAISEE KIINNOSTUKSENSA VAPAAEHTOISTOIMINTAAN, toiminnan ohjaaja tai muu henkilö varaa yleensä ajan alkuhaastatteluun. Alkuhaastattelun jälkeen voidaan arvioida, millaisia tehtäviä vapaaehtoiselle voidaan tarjota.

Vapaaehtoinen ei tee työsopimusta, eikä vapaaehtoiselta odoteta ennalta määrätyn työajan täyttymistä tai muita normaalin työsuhteen velvoitteita. Vapaaehtoisen sopimuksen tarkoituksena on selventää yhteisiä sääntöjä, kirjata tietoon vapaaehtoisen toiveet ja tarpeet sekä innostaa toimintaan. Kun vapaaehtoinen sopii osallistumisestaan, hän lupautuu toimimaan sovitun mukaisesti. Vaikka vapaaehtoistoiminta perustuu valinnanvapauteen, toiminnan onnistuminen edellyttää yhteisiä pelisääntöjä.

Vapaaehtoisen kanssa täytettävää asiakirjaa voidaan kutsua myös esitietolomakkeeksi. Lomakkeelle kirjataan vapaaehtoisen yhteystiedot ja kartoitetaan, millaiseen toimintaan vapaaehtoinen haluaisi osallistua ja kuinka usein hän on valmis osallistumaan. Sopimus ei sido vapaaehtoista määräaikaiseen työskentelyyn yhdessä ja samassa tehtävässä. Vapaaehtoisella on mahdollisuus sopia tehtävien vaihtamisesta tai lopettaa, kun elämäntilanne tai kiinnostuksenkohteet muuttuvat.

Keskeisiä asioita vapaaehtoistoiminnan sopimuksessa ovat

- vapaaehtoisen yhteystiedot
- toiminnan järjestäjän yhteystiedot
- vapaaehtoisen taustatiedot ja kiinnostuksenkohteet
- vapaaehtoisen tehtävänkuvaus
- muut periaatteet, joihin vapaaehtoinen sitoutuu
- yhteyshenkilön yhteystiedot
- perehdytyksen sisältö
- salassapitositoumus.

Vaikka vapaaehtoistoiminta perustuu valinnanvapauteen, onnistuminen edellyttää yhteisiä pelisääntöjä.

4.1 Sopimuksen sisältö

Vapaaehtoisen sopimus tehdään useimmiten kirjallisena. Ammattimaisesti vapaaehtoistoimintaa järjestävillä organisaatioilla on käytössään valmis lomake, jonka vapaaehtoinen allekirjoittaa haastattelun yhteydessä, vapaaehtoisen aloittaessa tehtävässään tai viimeistään sovitun mittaisen kokeilujakson jälkeen.

Sopimus on useimmiten luonteeltaan tiivistelmä periaatteista ja toimintatavoista, joista vapaaehtoisen täytyy

olla tietoinen. Sopimusten sisältö vaihtelee toiminnan järjestäjien painotusten mukaan. Sopimuksissa on usein myös käytännönläheisiä ohjeita tehtäviin, tapaamisiin ja yhteistyöhön sekä sitoumus salassapitoon. Sopimuksessa olevat asiat käydään läpi vapaaehtoisen kanssa ja vapaaehtoiselle annetaan usein järjestäjän laatima vapaaehtoisen opas tai muu perehdytysaineisto. Kun sopimusta tehdään, järjestäjällä on oikeus tarkastaa vapaaehtoisen henkilöllisyys.

4.2 Salassapitositoumus

Luottamuksellinen toiminta edellyttää vapaaehtoisen vaitiolo-ovelvollisuutta sekä autettavia koskevista asioista että muissa salassa pidettävissä tiedoissa. Vaitiolo autettavaa koskevista asioista takaa, että henkilö voi luottaa auttajaansa ja siihen, etteivät hänen asiansa leviä sivullisten tietoon. Auttaja osoittaa arvostavansa tuettavaa sitoutumalla salassapitoon. Sitoumus on osa vapaaehtoisen kanssa tehtävää sopimusta.

Salassapidosta on säädetty useassa eri laissa ja sääntöjä voidaan soveltaa myös vapaaehtoisiin. Vaitiolo-ovelvollisuus koskee nähtyjä ja kuultuja tilanteita, autettavan henkilöllisyyttä sekä myös hoitohenkilökunnalta tai viranomaisilta saatuja tietoja. Vapaaehtoinen on vaitiolo-ovelvollinen myös vapaaehtoisena toimimisen jälkeen.

Käytännössä vaitiolo tarkoittaa, että vapaaehtoinen ei voi kertoa tietoja vapaaehtoistyössä kohtaamistaan ihmisistä kenellekään ulkopuoliselle. Omaisille vapaaehtoinen voi avustettavan henkilön luvalla kertoa, miten vapaaehtoinen on häntä auttanut. Vapaaehtoinen voi kertoa tietoja myös terveyden- ja sosiaalihuollon ammattilaisille (muun muassa lääkärille, sosiaalityöntekijälle ja sairaanhoitajalle) tai muille viranomaisille, jotka ovat ammattinsa puolesta tekemisissä vapaaehtoisen avustaman henkilön kanssa. Myös siihen tulee olla asianomaisen suostumus.

Vapaaehtoisen voi toisinaan olla vaikea tietää, pitäisikö hänen kertoa eteenpäin jokin vapaaehtoistoiminnassa tietoon tullut asia. Ongelmatilanteissa vapaaehtoiset voivat, ja heidän aina tulee, keskustella oman yhteyshenkilönsä kanssa. Vapaaehtoisen ei kuulu kantaa vastuuta autettavansa asioiden selvittelystä.

4.3 Todistus vapaaehtoisena toimimisesta

Kun vapaaehtoinen lopettaa vapaaehtoistoiminnan tai tietyn tehtävän, vapaaehtoinen voi pyytää osallistumisestaan todistuksen. Mikään säännös ei velvoita järjestäjää antamaan todistusta, mutta järjestäjien hyvään käytäntöön kuuluu tarjota sitä. Vapaaehtoistoimintaan osallistuminen on yhteiskunnan kannalta arvokasta, ja se kartuttaa monia työelämässä tarvittavia valmiuksia. Todistuksesta voi olla vapaaehtoiselle myöhemmin hyötyä.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, 812/2000

Henkilötietolaki, 523 /1999

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta, 621/1999

Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä, 559/1994

Kansanterveyslaki, 66/1972

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista, 785/1992

5 Vapaaehtoistoiminta ja verotus

VAPAAEHTOISTOIMINTA ON TEKIJÄLLE PALKATONTA, mutta veronalaiseksi tuloksi voidaan katsoa rahana tai etuutena saadut muut tulot. Tällaisia tuloja ovat muun muassa vapaaehtoiselle aiheutuneista kuluista annetut korvaukset, tunnustuksena ja kiitollisuuden osoituksena annetut lahjat,

virkestystapahtumat tai koulutustilaisuudet. Verottajan näkökulmasta asiaan ei vaikuta, saako vapaaehtoinen tulon rahana, tavarana tai palveluna. Lähtökohta on, että vapaaehtoiselle ei voi tarjota rahanarvoisia etuja, mutta todellisia toiminnasta aiheutuvia kuluja hänelle voidaan korvata.

5.1 Matkakorvaukset

Vapaaehtoistoiminnan matkakulujen korvaamisesta on säädetty laissa, silloin kun kyse on yleishyödyllisen yhteisön maksamista korvauksista. Verohallinto on antanut siihen soveltamisohjeet.

Vapaaehtoisella ei ole ehdotonta oikeutta matkakulukorvauksiin, mutta matkakustannukset eivät saisi muodostaa estettä vapaaehtoiseksi ryhtymiselle eivätkä aktiiviselle osallistumiselle vapaaehtoistoimintaan. Vapaaehtoistoiminnan järjestäjät korvaavat matkakuluja vaihtelevasti. Jos tehtävä edellyttää yöaikaan liikkumista tai vapaaehtoinen joutuu kuljettelemaan työkaluja, järjestäjällä voi olla tapana maksaa kilometrikorvaukset tai antaa oikeus taksin käyttöön. Tavanomainen käytäntö on, että vapaaehtoistoiminnan organisoija korvaa linja-autolippuja paikallisliikenteen taksan mukaan. Korvauksista on tärkeä sopia etukäteen. Korvaukset tulisi myös määritellä esimerkiksi matkustussäännössä, mitä vapaaehtoiselle korvataan ja millaisin perustein.

Tuloverolaissa määritellään verovapaiden matkakorvausten ehdot silloin, kun vapaaehtoistyön tarjoaja on yleishyödyllinen yhteisö, käytännössä rekisteröity yhdistys tai järjestö, jonka toiminta on yleishyödyllistä. Korvattavat matkat tulee siis tehdä yleishyödyllisen yhteisön hyväksien toimeksiannosta, ja niistä on päätettävä asianmukaisesti etukäteen.

Jos vapaaehtoistoiminnan järjestäjä on valtio, kunta tai seurakunta, matkakustannusten korvaukset ovat niiden saajalle lähtökohtaisesti veronalaisia.

Vapaaehtoinen voi saada korvauksen matkakustannuksistaan verovapaasti, kun hän toimii yleishyödyllisen yhteisön toimeksiannosta, siis rekisteröidyssä yhdistyksessä tai järjestössä.

Verovapaat tulot:

- Päiväraha on verovapaata tuloa enintään 20 päivältä vuodessa. Osapäivärahan maksamisen edellytyksenä on, että vapaaehtoinen tulee toimintapaikalle vähintään 15 kilometrin etäisyydeltä ja työrupeaman pituus on yli kuusi tuntia. Kokopäiväraha edellyttää yli 10 tunnin työrupeamaa.
- Majoittumiskorvaus on verovapaata tuloa.
- Matkakustannusten korvaus on verovapaa, ja sitä voidaan maksaa matkasta vapaaehtoisen asunnolta vapaaehtoistoiminnan paikalle.

- Matkakustannusten korvaus on verovapaa 2 000 euroon asti kalenterivuodelta silloin, kun vapaaehtoinen käyttää muuta kuin julkista kulkuneuvoa. Korvauksen enimmäismäärää ei ole määritelty julkisella kulkuneuvolla tehdystä matkasta.

Verovapaat ylärajat ovat saajakohtaisia, joten eri yhteisöiltä saadut päivärahat ja korvaukset lasketaan verotuksessa yhteen.

5.2 Työvälineet ja työasut

Liikkumisen lisäksi vapaaehtoiselle voi kertyä kuluja puhelusta, tekstiviesteistä, kopiointista tai Internetin käytöstä. Näiden kulujen verovapaasta korvaamisesta ei ole säädetty erikseen. Siksi vapaaehtoisen oman tietokoneen, Internet-yhteyden, puhelimen tai työhuoneen käyttöä ei voida korvata verovapaasti, vaan niistä maksetut korvaukset ovat veronalaista tuloa. Kuitenkin vastaavia vapaaehtoistoiminnasta muodostuneita kuluja voi pyytää vähennettäväksi tulonhankkimiskuluina, ellei kaavamainen tulonhankkimisvähennys kata niitä.

Jos vapaaehtoinen saa toiminnan järjestäjältä käyttöönsä työvälineitä tai työvaatteita, niitä ei voi verottajan mukaan käyttää veroseuraamuksitta muuhun kuin sovittuun vapaaehtoistoimintaan. Vapaaehtoinen voi saada käyttöönsä esimerkiksi puhelimen, mutta sitä tulee käyttää vain vapaaehtoistoimintaan liittyviin puheluihin. Internet-yhteys voidaan järjestää vapaaehtoisen käyttöön, kun sitä tarvitaan ja kun sillä ei korvata palkanmaksua. Myöskään yksityisestä Internetin käytöstä ei tällaisessa tapauksessa muodostu veronalaista tuloa.

5.3 Ateriat ja muut edut

Tuloverolain mukaan työhön liittyvä ateria tai muu ruoka on luontoisetu ja lähtökohtaisesti veronalaista tuloa. Vapaaehtoisen kannalta on kohtuullista, että etenkin säännöllisiin, usean tunnin toimintarupeamiin sisältyy mahdollisuus tavalla tai toisella ruokailuun tai kahvitella. Esimerkiksi joillakin järjestäjillä on käytäntönä, että yli neljän tunnin rupeamaan sisältyy mahdollisuus ateriaan tai kahviin. Verohallinnon soveltamiskäytännön mukaan vapaaehtoistoiminnan yhteydessä satunnaisesti tarjottu normaali ateria tai välipala on verovapaa, jos aterian arvo ei ole kohtuuton. Vapaaehtoinen ei voi saada ruokaa kotiin vietäväksi.

Silloin, kun vapaaehtoinen ja avuntarvitsija käyvät yhdessä maksullisessa tapahtumassa, esimerkiksi teatterinäytöksessä, vapaaehtoiselle annettu pääsylippu ei ole veronalaista tuloa. Pääsylipun antaminen on edellytys, että vapaaehtoinen voi avustaa. Lippu on verovapaa riippumatta siitä, antaako lipun avustettava henkilö vai vapaaehtoistoiminnan organisoija.

5.4 Palkitseminen

Vapaaehtoisia kiitetään ja kannustetaan eri tavoin. Oma motivaatio toimintaan, työn arvostus ja toiminnan järjestäjän tuki palkitsevat vapaaehtoisia usein enemmän kuin muut palkitsemisen muodot.

Tuloverolaki määrittelee työsuhteiselle työntekijälle sallitut verovapaat edut, mutta säännös ei koske vapaaehtoisia. Kaikki rahanarvoiset edut ovat veronalaisia, mikäli ne voidaan katsoa jonkinlaiseksi toiminnan vastikkeeksi. Vapaaehtoisen saamat palkkiot, lahjat tai edut voivat tulla verotettaviksi, mutta pienimuotoinen palkitseminen ilman veroseuraamuksia on mahdollista. Arvoltaan vähäiset, mainoslahjatyypiset lahjat ovat verovapaata, jos ne annetaan etukäteen asiasta sopimatta. Periaate koskee myös syntymäpäivälahjoja: verovapaat, rahanarvoiset merkkipäivälahjat ovat sallittuja vain palkatuille työntekijöille.

Vapaaehtoisia kannustetaan myös antamalla mahdollisuus osallistua koulutuksiin ja kursseille. Koulutus, joka liittyy vapaaehtoisen tehtävään ja on vähäistä, on verovapaata. Tällaisia koulutuksia ovat esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan perehdytystilaisuudet ja ensiapukurssi. Tilaisuudet, joista maksetaan ulkopuolisille tai joita myydään, ovat veronalaisia. Vapaaehtoistoiminnan järjestäjä ei voi antaa vapaaehtoisille lupaa osallistua sellaiselle kurssille, joka on muille maksullinen, paitsi jos se liittyy tehtävään ja on vähäinen. Jos järjestö hankkii palkatuille työntekijöille ostopalveluna useisiin tapaamisiin perustuvan valmennuksen, valmennusta ei voi tarjota vapaaehtoisille.

Vapaaehtoistoiminnan järjestäjät välttävät yleensä sellaisia etuuksia tai tunnustuksia, joista vapaaehtoiselle voisi aiheutua veroseuraamuksia. Jos vapaaehtoinen on saanut veronalaisia etuja, vapaaehtoistoiminnan järjestäjän on ilmoitettava ne vuosi-ilmoituksessa. Myös edun saajan on varmistettava, että ne on merkitty hänen esitetyyn veroilmoitukseensa ja tarvittaessa lisättävä edut. Muutoin kuin rahana saadun edun tai lahjan käyvän arvon määrittelyminen voi olla vaikeaa. Näin ollen vapaaehtoinen voi veroilmoituksessaan kertoa vapaamuotoisesti, millaisesta edusta on kyse.

Säännös yleishyödyllisen yhteisön maksamien matkakorvauksien verovapaudesta (tuloverolaki 71.3 §)

Verohallinnon ohje: luonnollisen henkilön tekemän talkoo-, naapuriapu- ja vaihtotyön verotuksesta (diaarinumero A31/200/2013)

Tulonhankkimisvähennys (tuloverolaki 95 §)

6 Työtön työnhakija vapaaehtoisena

VAPAAEHTOISTOIMINTA KARTUTTAA TYÖELÄMÄSSÄ TARVITTAVIA VALMIUKSIA sekä tarjoaa mahdollisuuksia solmia uusia ihmissuhteita. Työttömälle työnhakijalle mielekäs vapaaehtoistoiminta rohkaisee, luo arkeen merkityksellisyyttä ja avaa ehkä uusia polkuja opintoihin tai työllistymiseen. Vapaaehtoistoiminnan arvoa työelämävalmiuksien kannalta ei ehkä riittävästi toistaiseksi tunnusteta.

Työttömän työnhakijan osallistumista vapaaehtoistoimintaan hankaloittaa mahdollisuus menettää työttömyysturva sekä epä tietoisuus työvoimaviranomaisten suhtautumisesta vapaaehtoistoimintaan.

Vapaaehtoistyö ja työttömyysturva

Työnhakijalla ei ole oikeutta työttömyysetuuteen, jos hän työskentelee palkatta yrityksessä tai sellaisissa tehtävissä, joita yleisesti tehdään työsuhteessa.

Työnhakijalle mielekäs vapaaehtoistoiminta voi avata uusia polkuja opintoihin ja työllistymiseen.

6.1 Vapaaehtoistoiminta ja työttömyysturva

Työtön työnhakija voi työttömyysturvaa menettämättä tehdä yleishyödyllistä vapaaehtoistyötä samalla tavalla kuin työssäkäyvä. Työtön voi toimia vapaaehtoisena yhdistyksissä, kunnissa, valtiollisissa organisaatioissa tai seurakunnissa. Työnhakijan vapaaehtoistoiminnalle ei aseteta laissa aikarajoituksia eikä määrällisiä ala- tai ylärajoja, vaan hän voi osallistua siihen oman halunsa ja aikataulunsa mukaan. Työnhakijan tulee kuitenkin lain mukaan ilmoittaa olosuhteissaan tapahtuvista muutoksista työ- ja elinkeinotoimistoon tai työttömyysturvan maksajalle. Myös vapaaehtoistoimintaan osallistumisesta tulee näin ollen ilmoittaa oman alueen TE-toimistoon.

TE-toimisto antaa työtarjouksia vapaaehtoistoimintaan osallistumisen aikana sekä palvelee työnhakijana olevaa asiakastaan kuten muulloinkin. Vapaaehtoistoiminta ei ole pätevä syy kieltäytyä tarjotusta työstä tai sovitusta työllistymistä edistävästä palvelusta tai palvelun keskeyttämisestä. Vapaaehtoisen on siis oltava työmarkkinoiden käytettävissä. Koska vapaaehtoiset toimivat erilaisissa tehtävissä ja erilaisten järjestäjien kautta, TE-toimisto arvioi vapaaehtoistoiminnan vaikutuksen työttömyysturvaan aina tapauskohtaisesti. Se voi pyytää vapaaehtoisen oman ilmoituksen lisäksi myös muuta selvitystä.

Työnhakijalla ei ole oikeutta työttömyysetuuteen, jos hän työskentelee palkatta yrityksessä tai sellaisissa tehtävissä, jotka tehdään yleisesti työsuhteessa.

Palkaton työskentely elinkeinonharjoittajana toimivassa osakeyhtiössä, avoimessa yhtiössä, kommandiittiyhtiössä tai osuuskunnassa ei ole mahdollista työttömyysetuuden saajalle. Palkatonta toimintaa yrityksessä ei katsota yleishyödylliseksi vapaaehtoistyöksi. Myöskään yleishyödyllisen yhteisön elinkeinotoimintaan osallistumista ei pidetä yleishyödyllisenä vapaaehtoistyönä. Monet järjestöt tuottavat muun muassa hoivapalveluja elinkeinotoimintana yleishyödyllisen toimintansa lisäksi kilpailuilla markkinoilla. Työttömät vapaaehtoiset eivät voi osallistua järjestöjen elinkeinotoimintana tuotettuihin palveluihin, mutta voivat osallistua muuhun toimintaan.

Vapaaehtoisena ei voi työskennellä sellaisissa tehtävissä, joissa työn tarjoajalla on palveluksessaan jatkuvasti ja säännöllisesti työsuhteessa olevia henkilöitä. Työttömänä työnhakijana ei siis voi työskennellä vapaaehtoisesti silloin, kun samoja töitä tekee pysyväisluotoisesti palkattu henkilö. Järjestävän tahon satunnaisesti tai esimerkiksi palkkatuella palkkaamat henkilöt eivät estä vapaaehtoista tekemästä samoja töitä heidän rinnallaan. Vapaaehtoiset ja palkatut työntekijät saavat tilapäisesti tehdä samoja tehtäviä.

6.2 Koulutukset

Vapaaehtoistoimintaan sisältyvää perehdytystilaisuutta ei työttömyysetuuden näkökulmasta pidetä opiskeluna, vaan vapaaehtoistoiminnan osana. Myös erilaiset vapaaehtoistoiminnan perus- ja jatkokurssit katsotaan vähäisiksi

Tuloverolain mukaan yleishyödyllisen yhteisön elinkeinotulona ei pidetä

- yhteisön toimintansa rahoittamiseksi järjestämistä arpajaisista, myyjäisistä, urheilukilpailuista, tanssi- ja huvitilaisuuksista, tavarankeräyksestä ja muusta niihin verrattavasta toiminnasta saatua tuloa
- jäsenlehdistä ja muista yhteisön toimintaa välittömästi palvelevista julkaisuista saatua tuloa
- adressien, merkkien, korttien, viirien tai muiden sellaisten hyödykkeiden myynnin muodossa suoritetusta varojen keräyksestä saatua tuloa
- sairaaloissa tai muissa huoltolaitoksissa hoito-, askartelu-, tai opetustarkoituksessa valmistettujen tuotteiden myynnin muodossa suoritetusta varojenkeräyksestä saatua tuloa
- bingon pitämisestä saatua tuloa.

harrastusluontoisiksi opinnoiksi, jotka eivät ole työttömyysturvan esteenä. Vapaaehtoistehtävään liittyvä kurssitus, kuten hygieniapassin suorittaminen tai ensiapukurssi, lasketaan harrastusluontoisiksi opinnoiksi.

6.3 Työtön maahanmuuttaja vapaaehtoisena

Työttömälle maahanmuuttajalle vapaaehtoistoiminta voi olla tapa oppia kieltä ja kulttuuria sekä solmia kontakteja. Eri kulttuureissa vapaaehtoistoiminnalla on erilaisia merkityksiä, jotka vaikuttavat siihen, miten eri ihmiset suhtautuvat toimintaan. Koska vapaaehtoisena toimiminen perustuu kokonaan omaan tahtoon, sitä ei yleensä sisällytetä ohjausta ja arviointia vaativaan kotouttamissuunnitelmaan.

Työttömyysturvalaki (TTL), 1290/2002

Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010

Työ- ja elinkeinoministeriö: Ohje työttömyysturvan työvoimapolitiittisista edellytyksistä (TEM / 2679 / 03.01.04 / 2013)

Tuloverolaki 1535/1992

7 Työturvallisuus ja tapaturmien varalta vakuuttaminen

TYÖTURVALLISUUSLAISSA määritellään, mitä työnantajalta edellytetään, kun se huolehtii työntekijöiden turvallisuudesta. Työnantajan velvoitteita ovat muun muassa riskien ja vaarojen ennaltaehkäisy ja torjunta sekä työntekijöiden perehdyttäminen tehtäviin. Työturvallisuusmääräyksiä sovelletaan, kun kyseessä on työ- tai virkasuhde. Vapaaehtoistoiminta jää pääsääntöisesti työturvallisuuslain soveltamisen ulkopuolelle.

Työturvallisuusmääräyksiä voidaan soveltaa vapaaehtoistoimintaan silloin, kun vapaaehtoiset toimivat työpaikalla, jossa samaa tai samankaltaista työtä tekevät myös työsuhteessa olevat henkilöt. Toinen edellytys on, että vapaaehtoistoiminnasta on joko kirjallinen tai suullinen

sopimus työnantajan ja vapaaehtoisien välillä. Lain soveltaminen vapaaehtoistoimintaan voi käytännössä olla epäselvää. Vapaaehtoiset eivät tee hoitohenkilökunnan kanssa samaa työtä, mutta toimivat osin samantyyppisissä tehtävissä kuin lähihoitajat, kulttuuriohjaajat tai hyvinvointiavustajat. Vapaaehtoistoiminnan sopimus ei ole työsopimus. Sopimus tehdään vapaaehtoistoimintaa organisoivan tahon kanssa, vaikka henkilön toimintapaikkana olisi muu kuin järjestäjän toimipaikka.

Vapaaehtoistyöntekijää voivat koskea myös muut säännökset, joita noudatetaan yleisen turvallisuuden vuoksi. Esimerkiksi liikuntapaikoilla on yleensä turvallisuuden varmistamiseksi sääntöjä, joita tulee noudattaa.

7.1 Turvallisuuden varmistaminen

Kaikkien yhteinen etu on, että turvallisista toimintaolosuhteista huolehditaan mahdollisimman hyvin. Vapaaehtoiset saattavat tehtävissään olla tekemisissä erilaisen apuvälineiden, nostolaitteiden ja hälytysjärjestelmien kanssa, joiden käytöstä heillä ei ole aiempaa kokemusta. Vapaaehtoistoiminnan perehdytyskoulutuksissa ja vapaaehtoisuran alkumetreillä turvallisuuskysymyksiä käydään läpi ja turvallisuusohjeita annetaan myös toimintapaikoilla. Hoitolaitoksissa opastetaan myös henkilöhygieniakäytäntöihin.

Kun vapaaehtoiset toimivat hoitolaitoksissa, on määriteltävä, kenen vastuulla vapaaehtoiset toimivat. Vapaaehtoinen saattaa toimia järjestön lähettämänä vapaaehtoisena kunnan ylläpitämässä hoitolaitoksessa tai

palvelukodissa. Vapaaehtoistoiminnan järjestäjä ja laitoksen ylläpitäjä vastaavat turvallisuudesta yhteisvastuullisesti. Näin ollen niiden on sovittava, kuka vastaa mistäkin perehdyttävästä asiasta ja missä vaiheessa. Järjestävällä organisaatiolla voi olla erikseen nimetty yhteyshenkilö, joka huolehtii opastuksesta ja perehdytyksestä yhteistyössä toimintapaikan henkilökunnan kanssa.

Yksityiskodeissa toimivat vapaaehtoiset toimivat monenlaisissa ympäristöissä, eivätkä he voi aina paikan päällä saada apua tai neuvoa, miten heidän tulisi toimia. Toiminnan järjestäjä määrittelee ehdot, joiden mukaan vapaaehtoiset toimivat kodeissa. Jotta vapaaehtoisten turvallisuus voidaan varmistaa, kodeissa toimivien vapaaehtoisten perehdytys on ensiarvoisen tärkeää.

7.2 Vapaaehtoisen velvollisuudet

Vapaaehtoisella on velvollisuus noudattaa toimintapaikan turvallisuusohjeita. Hänen tulee käyttää asianmukaisia henkilösuojaimia ja apuvälineitä sekä ylipäättään noudattaa normaalia huolellisuutta ja varovaisuutta. Koska vapaaehtoinen ei ole ammattilainen, häneltä ei voi odottaa ammattitaidon ja kokemuksen mukaista osaamista

tai turvallisuusseikkojen havaitsemista. Vapaaehtoinen ei myöskään välttämättä tunne työtiloja samalla tavalla kuin työpaikan palkattu henkilökunta. Näin ollen vapaaehtoisen tulee huolehtia turvallisuudesta siinä laajuudessa kuin opastus, ohjeet ja normaali huolellisuus edellyttävät.

7.3 Tapaturmien varalta vakuuttaminen

Työnantaja on pääsääntöisesti velvollinen ottamaan vakuutuksen työntekijöiden tapaturmien varalta, mutta vapaaehtoisista ei ole mainintaa tapaturmavakuutuslaissa. Toiminnan organisoijalla ei siis ole lakisääteistä velvoitetta ottaa vapaaehtoisille tapaturmavakuutusta, mutta käytännössä monet järjestäjät hankkivat vapaaehtoisia ryhmätapaturmavakuutuksia vapaaehtoisilleen. Ellei vakuutusta ole, vapaaehtoisen on arvioitava, onko hänen syytä ottaa itselleen vapaa-ajan tapaturmavakuutus, joka kattaa vapaaehtoistoiminnan aikana hänelle aiheutuneet henkilövahingot.

Turvallisuus vapaaehtoistoiminnassa

- Vapaaehtoinen ei ole ammattilainen.
- Vapaaehtoisen tulee huolehtia turvallisuudesta siinä laajuudessa kuin opastus, ohjeet ja normaali huolellisuus edellyttävät.

Kenellä kuuluu olla hygieniapassi?

- Elintarvikehygieenistä osaamista osoittavaa todistusta eli hygieniapassia tarvitaan ruokailuissa, myyjäisissä ja muissa toiminnoissa, joissa käsitellään pakkaamattomia sekä helposti pilaantuvia elintarvikkeita.
- Hygieniapassi on välttämätön toiminnan vastuuhenkilöillä, muttei kaikilla toimijoilla.
- Vapaaehtoiset voivat hyvin koota ja jakaa esimerkiksi välipaloja niin sanotuista valmiista elintarvikkeista.
- Kunnan elintarvikevalvonta neuvoo epäselvissä tilanteissa.

Vapaaehtoisen muistilista turvallisuusasioissa

- Ota aina oma-aloitteisesti puheeksi vapaaehtoistoiminnan järjestäjän kanssa mieltä askarruttavat vaaratekijät.
- Osallistu uusille vapaaehtoisille tarkoitetuille perehdytyskursseille.
- Noudata saamiasi ohjeita, lue käyttöohjeet ja selvitä esimerkiksi ensiaputarvikkeiden, palontorjuntavälineiden sekä hätäteiden sijainti.
- Ilmoita havaitsemistasi häiriöistä ja vioista välittömästi toimipaikan henkilökunnalle.

7.4 Vapaaehtoistoiminnan henkinen kuormittavuus

Monet vapaaehtoistoiminnan tehtävät ovat vuosien myötä käyneet entistä vaativammiksi, eivätkä tavallisen ihmisen taidot riitä niihin. Kotona yksin asuvien ikäihmisten asiointiapu tai ulkoileminen heidän kanssaan voi olla haastavaa tuettavan henkilön heikentyneen toimintakyvyn takia. Sairaaloissa ja hoitolaitoksissa toimiminen voi olla vapaaehtoiselle ahdistavaa. Vanhusystävän menetys voi aiheuttaa vapaaehtoiselle surun ja luopumisen tunteita sekä avuttomuuden kokemusta. Monenlaisissa tilanteissa tuskallisten tai mieltä painavien elämäkokemusten

käsittely voi johtaa siihen, että vapaaehtoinen väsyys kohtaan ihmisten ongelmia. Jotta vapaaehtoinen voi toimia turvallisesti ja hyvällä mielellä, hänellä on oltava toiminnan järjestäjän edustaja tukihenkilönä, johon hän voi ottaa yhteyttä kaikissa tilanteissa. Vapaaehtoisen tulee voida syyllistymättä myös vaihtaa tehtäviä toisiin tai lopettaa, jos hän kokee tehtävän henkisesti itselleen liian vaativaksi. Vapaaehtoistoiminnan järjestäjät ennaltaehkäisevät ongelmia panostamalla vapaaehtoisten rekrytointiin, tehtävänkuvien määrittelyyn, ohjaukseen, tukeen ja säännölliseen yhteydenpitoon.

7.5 Työnohjaus

Työnohjausta on perinteisesti pidetty osana ammattilaisten työtä, mutta myös vapaaehtoisten on katsottu hyötyvän työnohjauksesta. Työnohjauksellisissa keskusteluissa vapaaehtoinen voi peilata omia näkemyksiään muiden näkemyksiin ja purkaa toiminnassa heränneitä tunteita. Monissa vapaaehtoistoiminnan organisaatioissa tarjotaan työnohjausta tai työnohjauksellisia keskusteluja. Myös erilaisissa vapaaehtoisten purkupalavereissa voidaan jakaa kokemuksia.

Työturvallisuuslaki, 738/2002

Tapaturmavakuutuslaki 8 §, 608/1948

Elintarvikelaki, 27 §, 2006

8 Vahingonkorvausvastuu

VAPAAEHTOISTOIMINNASSA VOI SATTUA VAHINKOJA, joihin ei etukäteen kyetä varautumaan. Avustavissa tehtävissä vapaaehtoinen kuljettaa, kantaa ja käyttää työvälineitä sekä toimii vieraisissa ympäristöissä. Vahinko voi olla esinevahinko, jonkin esineen särkyminen, tai se voi olla

henkilövahinko, jollekulle aiheutettu fyysinen vamma. Vahinko voi tapahtua vapaaehtoiselle, autettavalle tai jollekin kolmannelle henkilölle. Jos vapaaehtoisen avustama henkilö on liikuntarajoitteinen tai hänellä on monia sairauksia, vapaaehtoinen kokee vastuunsa usein suureksi.

8.1 Vahingonkorvauslaki

Vahingonkorvauslaissa säädetään niin sanotusta isännän vastuusta eli vastuusta, joka työnantajalla on työntekijän aiheuttamasta vahingosta. Työnantaja on velvollinen korvaamaan sellaisen vahingon, jonka työntekijä virheellään tai laiminlyönnillään aiheuttaa. Taho, jonka hyväksi henkilö toimii, on velvollinen korvaamaan vahingon myös silloin, kun joku suorittaa sille tiettyä tehtävää työsuhteeseen verrattavissa olosuhteissa ja hän virheellään tai laiminlyönnillään aiheuttaa vahingon. Vastuiden määrittelyä mutkistaa se, ettei vapaaehtoistoiminta ole työsuhde eikä laissa tarkemmin yksilöidä, millainen työsuhteeseen verrattava tehtävä vapaaehtoistoiminta on.

Kaiken vapaaehtoistyön perustana on normaali huolenpitovelvollisuus. Kun vapaaehtoinen varoo vahingon syntymistä tehtävässään tavanomaiseen tapaan, on hän kantanut vastuunsa. Normaali huolenpitovelvoite riippuu toki

tilanteesta ja muun muassa autettavan terveydentilasta. Vapaaehtoisen kannalta toiminnan ohjenuorana on tavallisen arkijärjen käyttö ja se, että vapaaehtoinen huomioi aina autettavan edun.

Vahingonkorvauslain mukainen vastuu edellyttää tahallisuutta tai tuottamusta. Tuottamus tarkoittaa, että henkilö on toiminut huolimattomasti tai taitamattomasti tai vahingon syynä on selvä laiminlyönti. Jos vahinko on johtunut jostain aivan muusta kuin vapaaehtoisen laiminlyönnistä, vapaaehtoinen ei ole vastuussa vahingosta.

Kun vapaaehtoinen toimii tehtävässään esimerkiksi yhdistyksen tai järjestön osoittamana, toiminnan järjestäjä on vastuussa vapaaehtoisen aiheuttamasta vahingosta vahingon sattuessa. Tilanne muuttuu, jos vapaaehtoisen toimintapaikkana on hoitolaitos, joka voi ensisijaisesti olla vastuussa työnjohdollisen velvoitteen perusteella.

8.2 Vastuuvakuutukset

Vapaaehtoistoiminnan vastuukysymysten hoitaminen on osa toiminnan organisointia. Käytännön ratkaisut riippuvat toiminnan järjestäjän näkemyksistä sekä siitä, millaisesta toiminnasta on kyse.

Monet vapaaehtoistoiminnan järjestäjät ottavat vastuuvakuutuksen vapaaehtoisia varten, mutta yhtenäistä

vakuuttamisvelvollisuutta heillä ei ole. Vastuuvakuutukset ovat vapaaehtoisia vahinkovakuutuksia, joilla toiminnan organisoija suojautuu sen varalta, että joutuu vahingonkorvausvastuuseen kolmatta tahoa kohtaan. Vapaaehtoisen kannalta on varminta, että taustaorganisaatiolla on kattava vakuutus.

8.3 Vapaaehtoistoiminta ja potilasvakuutus

Erilaisiin kesätapahtumiin, urheilukilpailuihin tai hengellisiin tapahtumiin kaivataan vapaaehtoisiksi terveydenhuollon ammattihenkilöitä.

Potilasvahinkolain mukaan terveyden- ja sairaanhoitoa harjoittavilla on oltava vakuutus tämän lain mukaisen vastuun varalta. Potilasvakuutuskeskus katsoo, että terveyden- ja sairaanhoidon harjoittaminen koskee kaikkia tilanteita, joissa ammattihenkilöstö on etukäteen suullisesti tai kirjallisesti sitoutunut toimimaan koulutuksensa mukaisissa tehtävissä. Sillä ei ole merkitystä, annetaanko tehtävästä korvaus jossain muodossa vai onko kyse puhtaasti vapaaehtoistoiminnasta. Näin ollen terveydenhuollon ammattihenkilön ennalta sovittu vapaaehtoistyö on aina potilasvakuutuksen alaista toimintaa.

Tapahtuman, urheilukilpailun tai muun tilaisuuden järjestäjä rinnastetaan lain tarkoittamaan terveyden- tai sairaanhoidon harjoittajaan, jolla on oltava vapaaehtoistoiminnan kattava, vahinkovakuutusyhtiön myöntämä potilasvakuutus.

Potilasvahinkolaki 4 §, 585/86

Tapaturmavakuutuslaki 8 §, 608/1948

Vahingonkorvauslaki 3 luku 1 § ja 4 luku 1 §, 412/1974

Vapaaehtoisen ohjeet vahinkojen varalle

- Toimi tavanomaisella huolellisuudella ja harkinnalla.
- Noudata aina vapaaehtoistoiminnan järjestäjän ja toimipaikan ohjeita.
- Vahingonkorvausvastuu edellyttää virhettä tai laiminlyöntiä.
- Selvitä vapaaehtoistoiminnan järjestäjän vapaaehtoisia varten hankkima vakuutusturva.

9 Henkilötietojen käsittely

VAPAAEHTOISEN HENKILÖTIETOJA ja toimintaan liittyviä asioita selvitetään ja käsitellään, jotta toiminta on turvallista ja laadukasta. Vapaaehtoisten välittäminen tehtäviin edellyttää, että vapaaehtoisia koskevat tiedot kirjataan ja tiedot tallennetaan yhteen paikkaan.

Rekisteriin voidaan kirjata tarpeellisia huomioita myös vapaaehtoisen tehtäviin liittyvistä toiveista ja rajoitteista.

Tehtävästä riippuen tarpeelliset yhteystiedot on luovutettava kolmannelle osapuolelle, usein hoitolaitoksen yhteyshenkilölle, jotta toimintapaikassa tiedetään, kuka on tulossa. Vapaaehtoistoiminnan järjestäjät ylläpitävät vapaaehtoisten rekistereitä usein kirjaamalla tiedot yksinkertaisesti listaksi tai taulukoksi. Suurilla toimijoilla voi olla tukenaan erilaisia sähköisiä hallintajärjestelmiä.

9.1 Henkilötietojen käsittely vapaaehtoisen suostumuksella

Vapaaehtoisen henkilötietojen käsittelyyn liittyvä ohjeistus sisältyy henkilötietolakiin. Pääperiaate on, että henkilötietojen kerääminen ja käsittely on perusteltua, mutta käsiteltävien tietojen tulee liittyä vapaaehtoistoimintaan. Vapaaehtoiselta kysyttävien asioiden ja henkilötietojen tulee olla tehtävän kannalta tarpeellisia. Sellaisia asioita, jotka eivät liity toimintaan, ei tule kysyä eikä kirjata. Arkaluontoisia tietoja ei saa käsitellä lainkaan, paitsi jos vapaaehtoinen antaa siihen nimenomaisesti suostumuksen. Arkaluontoisia tietoja ovat esimerkiksi henkilön etniseen alkuperään, rotuun, uskonnolliseen tai poliittiseen vakuumukseen liittyvät tiedot samoin kuin terveydentilaan, sairauksiin tai vammaisuuteen liittyvät asiat. Myös rikollinen teko, rangaistus, henkilön sosiaalihuollon asiakkuus tai seksuaalinen suuntautuminen ovat arkaluontoisia tietoja.

Vapaaehtoistoiminnassa tavallisin peruste käsitellä henkilötietoja on vapaaehtoisen antama suostumus. Toiminnan järjestäjä pyytää vapaaehtoisen kirjallista suostumusta siihen, että toiminnan järjestämisen kannalta olennaiset tiedot voidaan tallentaa järjestäjän ylläpitämään rekisteriin. Kun suostumusta pyydetään, vapaaehtoiselle

selvitetään, mitä tietoja tallennetaan, kuka niitä käsittelee, luovutetaanko tietoja ulkopuolisille ja kuinka kauan tietoja säilytetään. Suostumusta voidaan pyytää samassa yhteydessä, kun vapaaehtoinen tekee sopimuksen osallistumisesta. Jos vapaaehtoinen on entuudestaan toimintaa järjestävän yhdistyksen jäsen, erillistä lupaa tietojen keräämiseen ei tarvita.

Henkilötunnuksen käsittely

- Henkilötunnuksen saa tallentaa rekisteriin henkilön antamalla suostumuksella.
- Tunnus on tarpeen, kun henkilön yksilöiminen on tärkeää hänen oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa kannalta.
- Tunnusta ei kuitenkaan tarpeettomasti saa merkitä tulosteisiin tai asiakirjoihin.
- Kulukorvausten maksaminen vapaaehtoiselle voi edellyttää henkilötunnuksen kysymistä.

9.2 Henkilörekisterit

Kun vapaaehtoistoiminnan järjestäjä tavalla tai toisella tallentaa vapaaehtoisia koskevat tiedot, muodostuu henkilörekisteri. Toiminnan järjestäjän tulee laatia henkilörekisteristä rekisteriseloste, johon vapaaehtoiset voivat halutessaan tutustua. Selosteessa kerrotaan rekisterin ylläpitäjän tiedot, mitä tietoja henkilörekisteriin tallennetaan ja mihin tietoja säännönmukaisesti luovutetaan.

Kun järjestäjä ryhtyy rekisterin ylläpitoon, sen tarve ja tarkoitus on suunniteltava. Rekisteriin voidaan kerätä vain

käytön kannalta oleellinen tieto. Tietoja ei saa kerätä tarkoituksiin, joista ei ole sovittu. Rekisteröidyllä on oikeus tarkistaa itseään koskevat tiedot ja vaatia virheellisen tiedon oikaisua.

Henkilötietolaki, 523/1999

9.3 Tuettavan henkilön ennakkotiedot

Kodeissa tai hoitolaitoksissa toimivat vapaaehtoiset tarvitsevat ennakkotietoja autettavastaan. Vapaaehtoiselle täytyy kertoa ainakin ne tiedot, jotka ovat välttämättömiä onnistuneen yhdessäolon tai avustuksen kannalta. Tällaisia ovat erityisesti tiedot toimintakykyä rajoittavista sairauksista ja apuvälineistä.

Eri organisaatioiden avunvälittäjät tekevät tarvittaessa kotikäyntejä, jolloin tuettavan henkilön tilanne ja toiveet saadaan parhaiten kartoitettua. Esimerkiksi ulkoiluystävää välitettäessä on tärkeää, että avuntarvitsijan liikkumisen rajoitteet voidaan selvittää ennakkoon. Mikäli asianomainen ei itse pysty kertomaan kaikkea, avunvälittäjä voi lähestyä myös omaisia. Hoitolaitoksissa henkilökunta voi keskustella potilaan tai asukkaan kanssa, mitä hän haluaa kerrottavan vapaaehtoiselle. Vapaaehtoinen voi itse kysyä monia asioita autettavaltaan.

Vapaaehtoinen voi toimia turvallisesti ja hyvällä mielellä, kun hänellä on nimetty tukihenkilö, johon hän voi ottaa yhteyttä kaikissa tilanteissa.

10 Erityiskysymyksiä

10.1 Ikäihmisten kaltoinkohtelun tunnistaminen

Kaltoinkohtelulla tarkoitetaan yleisesti sitä, että luottamuksellisessa suhteessa ja kanssakäymisessä tehdään tai jätetään tekemättä jotain sellaista, mikä vaarantaa ikääntyneen hyvinvoinnin. Kaltoinkohtelu voi olla muun muassa fyysisen vahingon aiheuttamista, henkisen pelon ja ahdistuksen tuottamista tai taloudellista hyväksikäyttöä. Ulkopuolisen voi olla vaikea tunnistaa kaltoinkohtelua tai jopa väkivaltaa, jos ikäihminen ei siitä itse halua tai pysty kertomaan. Asianomainen ei itsekään välttämättä aina ymmärrä joutuneensa epäasiallisen kohtelun kohteeksi.

Vapaaehtoinen saattaa havaita, että autettavalla henkilöllä ei ole kaikki kunnossa. Joskus ikäihmisen voi olla helpompi itse kertoa asioistaan vapaaehtoiselle kuin omaiselle

tai muulle läheiselle. Läsnäolo ja kuuntelu voivat jo sinänsä huojentaa autettavan mieltä. Jos vapaaehtoinen huomaa merkkejä mahdollisesta kaltoinkohtelusta, hän voi ottaa asian puheeksi vapaaehtoistoiminnan ohjaajan kanssa. Jos ikäihminen on kotihoidon asiakas, vapaaehtoinen voi kertoa huolesta kotihoidon tai terveydenhuollon ammattilaiselle. Vuonna 2013 voimaan astunut vanhuspalvelulaki velvoittaa sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilökuntaa ilmoittamaan, mikäli ikääntynyt henkilö ei kykene huolehtimaan turvallisuudestaan. Vapaaehtoistyöntekijällä ei ole velvollisuutta ilmoittaa kaltoinkohtelun epäilystä, mutta hän voi olla arvokas viestinvälittäjä ammattilaiselle.

Kyky kuunnella on vapaaehtoisen tärkeimpiä taitoja.

10.2 Vapaaehtoisen rikostaustan selvittäminen

Suomessa laki on velvoittanut vuodesta 2003 lähtien työnantajaa tarkistamaan työntekijän rikostaustan tietyissä tilanteissa, kun työtä tehdään lasten parissa. Vuonna 2014 rikostaustan selvittäminen laajeni vapaaehtoistoimintaan uuden lain myötä. Vapaaehtoistoimintaa koskeva laki antaa toiminnan järjestäjälle tietyin edellytyksin mahdollisuuden selvittää vapaaehtoisen rikostaustan lasten parissa tehtävässä työssä. Käytännössä tämä tarkoittaa rikosrekisteriotteen pyytämistä oikeusrekisterikeskukselta.

Rikostaustan selvitysmahdollisuus on toiminnan järjestäjän oikeus, mutta velvollisuutta siihen ei ole. Lisäksi laki koskee vain niitä tehtäviä, joissa vapaaehtoinen on säännöllisesti lasten kanssa. Edellytyksenä rikosrekisteriotteen hakemiselle on myös se, että vapaaehtoinen on antanut

siihen kirjallisen suostumuksensa. Kaikkien vapaaehtoisten rikostaustaa ei siis selvitetä, vaikka he toimisivatkin auttavissa tehtävissä eri-ikäisten ihmisten kanssa.

Toiminnan järjestäjän tulee arvioida, mitkä lasten keskuudessa suoritettavat vapaaehtoistehtävät ovat sellaisia, joihin valittavan henkilön rikostausta on syytä selvittää. Tarkoituksena on turvata lapsen perusoikeudet sekä suojella lasta seksuaaliselta hyväksikäytöltä, muulta vakavalta väkivaltarikollisuudelta sekä houkuttelulta huumeiden käyttöön. Rikostaustan selvittämisellä pyritään siihen, että estetään sellaisten henkilöiden toimiminen lasten parissa vapaaehtoisina, jotka ovat aiemmin syyllistyneet lasten turvallisuutta vaarantaviin rikoksiin.

10.3 Lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus

Jos arvioidaan, että lapsi on vaarassa ja hänen tilanteensa edellyttää lastensuojelutarpeen selvittämistä, lastensuojeluviranomaisille on aina tehtävä ilmoitus. Ilmoitusvelvollisuutta ei poista se, että lapsi tai hänen huoltajansa vastustaa tai kieltää ilmoituksen tekemisen. Ilmoituksen tekemiseen eivät vaikuta salassapitosäännökset tai ilmoitusvelvollisen ja lapsen tai lapsesta huolta pitävän henkilön välinen luottamussuhde. Ilmoitusvelvollisuus lastensuojeluilmoituksen tekoon koskee laissa mainittuja työntekijöitä, ei vapaaehtoisia. Vapaaehtoisilla, kuten kaikilla kansalaisilla, on oikeus tehdä ilmoitus. Ilmoittajan ei tarvitse olla varma, että tarve on olemassa, vaan epäily riittää.

Lastensuojelulaki (417/2007)

Laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä (504 /2002)

Laki lasten kanssa toimivien vapaaehtoisten rikostaustan selvittämisestä (148 /2014)

11 Vapaaehtoistointaan liittyvää sääntelyä tulee selventää

TULEVAISUUDESSA VAPAAEHTOISTOIMINNASSA kohdataan suuria haasteita ikäihmisten tukemisessa. Vapaaehtoisia tarvitaan lisää, ja toiminnan koordinoiminen edellyttää yhteistyötä.

Lainsäädännön ja muun sääntelyn tulee tukea muuttuvaa vapaaehtoistointaa ja sen hyvää organisoimista. Kannustavat ja selvät toimintaperiaatteet ovat vapaaehtoisten osallistumisen edellytys.

Nykyistä vapaaehtoistointaa koskevien säädösten epäselvät ja tulkinnanvaraiset asiat liittyvät muun muassa sopimuskäytäntöihin, verotukseen, työturvallisuuteen sekä työttömän työnhakijan toimimiseen vapaaehtoisena. Sosiaali- ja terveysalan vapaaehtoistointinnassa pulmia aiheuttaa myös ammattityön ja vapaaehtoistointinnin rajanveto.

Lainsäädännön selventämisen ohella vapaaehtoistointinnin laatua palvelee se, että alan toimivia menettelytapoja kirjataan jatkossa nykyistä enemmän auki yhteisiksi hyviksi käytännöiksi tai suositusluontoisiksi ohjeiksi.

11.1 Sääntelyn kehittämistarpeita

Tämän selvityksen kokoamisen yhteydessä on koottu yhteen huomiot vapaaehtoistointinnin sääntelyä koskevista kehittämistarpeista.

Vapaaehtoistointinnin sopimus

Kun vapaaehtoinen toimii järjestävän tahon hyväksi, vapaaehtoinen sopii osallistumisestaan useimmiten kirjallisesti. Sopimus ei ole työsopimus, mutta sopimuksen on tarkoitus kertoa vapaaehtoiselle hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Vapaaehtoistointinnin sopimuksella on jossain määrin yhtäläisyyksiä työsopimuksen ja toimeksiantosopimuksen kanssa. Tulisi kuitenkin selventää, missä määrin vapaaehtoistointinnin sopimukseen sovelletaan yleisiä sopimusoikeuden periaatteita.

Kulukorvaukset ja edut

Tuloverolaissa määritellään verovapaiden matkakorvausten ehdot silloin, kun vapaaehtoistyön tarjoaja on yleishyödyllinen yhteisö, käytännössä rekisteröity yhdistys tai järjestö, jonka toiminta on yleishyödyllistä. Jos vapaaehtoistointinnin organisoijana on valtio, kunta tai seurakunta, matkakustannusten korvaukset ovat niiden saajalle lähtökohtaisesti veronalaisia. Matkakorvausten verovapautta koskevia ehtoja tulisi yhdenmukaistaa niin, että säännöt ovat samat toiminnan organisoijasta riippumatta.

Siitä, miten vapaaehtoiselle voi korvata puhelinkuluja, kopiointikuluja tai muita vastaavia kuluja, ei ole säännöksiä. Kulukorvauskäytäntöjen yhdenmukaistamiseksi olisi hyvä tarkentaa, millä perusteilla välittömästi työhön

liittyviä kuluja ja mitä kuluja korvataan. Kulukorvauksia harkitessa tulisi huomioida, missä määrin vapaaehtoiselle voidaan korvata oman tietokoneen, Internet-yhteyden tai työtilojen käyttöä.

Täsmennykset erilaisten etujen verovapaudesta ovat tarpeen. Ateriatua tulisi tarkentaa siten, missä tilanteissa ja millainen vapaaehtoiselle tarjottu ateria ei ole veronalainen.

Työturvallisuus

Vapaaehtoistoiminta kuuluu rajoitetusti työturvallisuuslain soveltamisalaan. Työturvallisuuslain soveltaminen vapaaehtoistoimintaan edellyttää, että työntekijä työskentelee työpaikalla työnantajan kanssa tekemänsä sopimuksen perusteella ja hän tekee samaa tai samankaltaista työtä kuin työpaikan työntekijät.

Ammattityö ja vapaaehtoistyö erotetaan selvästi toisistaan sosiaali- ja terveysalalla. Vapaaehtoiset eivät tee ammatillista pätevyyttä vaativaa hoitotyötä, mutta he osallistuvat tehtäviin, jotka kuuluvat myös lähihoitajien, kulttuuriohjaajien tai hyvinvointiavustajien tehtävänkuviiin. Työturvallisuuslain näkökulmasta voi olla epäselvää, milloin vapaaehtoisen työ on samaa tai samankaltaista kuin työpaikan työntekijöiden työ.

Vapaaehtoiset tekevät sopimuksen vapaaehtoistoiminnan järjestäjän kanssa, mutta he voivat toimia järjestäjän lähettämänä myös muissa toimintapaikoissa. On epäselvää, sovelletaanko työturvallisuuslakia tällöin vapaaehtoistoimintaan. Vapaaehtoistoiminnan järjestäjä ja toimintapaikka vastaavat yhteisvastuullisesti työturvallisuuden toteutumisesta, mutta vastuunjako olisi hyvä kirjata auki.

Vapaaehtoistoiminta ja työttömyysturva

Työttömyysturvalaki pyrkii kannustamaan vapaaehtoistyöhön, mutta käytännössä vapaaehtoisen voi olla vaikea saada selville, millaiseen vapaaehtoistoimintaan hän voi osallistua menettämättä työttömyysturvaa. Koska TE-toimisto viime kädessä arvioi tapauskohtaisesti vapaaehtoistyön vaikutuksen työttömyysturvaan, epärointi voi estää työntöntä ryhtymästä vapaaehtoistoimintaan.

Työttömyysturvan saajille tulisi entistä paremmin selvittää, että vapaaehtoistoiminta on suositeltavaa, ja havainnollistaa tilanteet, joissa työttömyysturva voidaan evätä. Jos vapaaehtoinen toimii järjestössä, joka tuottaa palveluja markkinoille ja järjestöllä on yleishyödyllistä toimintaa, tulisi selvittää, kuka vastaa vapaaehtoisen osallistumisesta ainoastaan työttömyysturvan kannalta soveltuviin tehtäviin.

Työtön työnhakija ei voi toimia vapaaehtoisena, jos samoja töitä tekee pysyvästi palkattu henkilökunta. Säännös vaikuttaa ristiriitaiselta työturvallisuuslakiin nähden. Lain soveltaminen vapaaehtoistoimintaan edellyttää, että vapaaehtoinen tekee samoja tai samankaltaisia töitä kuin työpaikan työntekijät.

Vapaaehtoisen vastuu

Vapaaehtoistoiminnassa noudatetaan yleisiä vahingonkorvausoikeuden periaatteita, mutta vahingonkorvausvastuun soveltamista vapaaehtoistoimintaan olisi hyvä havainnollistaa esimerkiksi seuraavissa kysymyksissä:

- Mitä vapaaehtoiselta odotetaan normaalissa huolenpitovelvoitteessa? Millaisia sairauksiin liittyviä oireita olisi tunnistettava? Millaista koulutusta vaaditaan apuvälineiden käyttöön tai muistipotilaiden kohtaamiseen?
- Mitä isännän vastuu tarkoittaa vapaaehtoistoiminnassa?
- Miten vahingonkorvausvastuu jakautuu vapaaehtoisen toimipaikan ja vapaaehtoistoiminnan järjestäjän kesken?
- Vakuutusvelvollisuus: tuleeko toiminnan organisoiija velvoittaa ottamaan tapaturma- ja vastuuvakuutuksia etenkin, jos toiminnan volyyymi on suuri?

Vapaaehtoistoiminnan toimivat käytännöt suosituksiksi

Vapaaehtoistoiminnan hyvät käytännöt parantavat toiminnan laatua ja vaikuttavuutta. Toiminnan organisoinnin tavat vaihtelevat, mikä on hyvä kannustin uusien vapaaehtoisten osallistumiseen. Toiminnan suunnittelua palvelisi se, että olemassa olevia, eri toimijoiden menettelytapoja koottaisiin suositusten luonteisiksi ohjeiksi tai vinkeiksi. Tärkeitä teemoja ovat

- vapaaehtoistoiminnan johtaminen ja resurssit
- vapaaehtoistoiminnan ohjaajan tai koordinaattorin keskeiset tehtävät
- työyhteisöjen valmentaminen vapaaehtoisten toimintaan
- toimivat käytännöt vapaaehtoistoiminnan organisaatioiden ja kunnan yhteistyössä
- vapaaehtoistoiminnan rooli henkilökohtaisissa hoito- ja palvelusuunnitelmissa.

Lähteet

Colliander, Johanna: Vapaaehtoistoiminnan periaatteet Pirkanmaan hoitokodissa. 2014.

Espoon vapaaehtoisverkosto:
Vapaaehtoistoiminnan työkalupakki.
Osoitteessa www.espoonvapaaehtoisverkosto.fi.

Hassinen-Ali-Azzani: Vapaaehtoistoiminta osana kunnan vanhuspalveluja. Raportti vapaaehtoistoiminnan kehittämisestä Mikkelin seudun sosiaali- ja terveystoimen kunnissa 2012–2014. Mikkelin ammattikorkeakoulu 2014.

Ikäinstituutti: Vapaaehtoiseksi seniorina -tietopankki.
Osoitteessa www.vapaaehtoiseksiseniorina.fi.

Jahnukainen, Iiro – Maarit Tammisto ja työryhmä:
Näppituntumalla. Mummon Kamhari ja vapaaehtoinen vanhustyö.

Kansalaisareena: Vapaaehtoistoiminnan työkalupakki.
Osoitteessa www.kansalaisareena.fi.

Kirkkohallitus: Sakasti-palvelu. Suomen evankelisluterilaisen kirkon työntekijöille ja toimijoille. Osoitteessa www.evl.sakasti.fi.

Laatikainen, Tanja: Tuuks mukaan? Vapaaehtoistoiminnan toimintakäsikirja vanhustyöhön. Koivupirtin säätiö. 2011.

Laimio, Anne – Välimäki, Sari: Vapaaehtoistoiminta kehittyä. Vertais- ja vapaaehtoistoiminnan kehittämishanke Versova. 2011.

Lipasti-Raulus, Hanna: Vapaaehtoistoiminnan käsikirja työntekijöille. Helsingin seurakuntayhtymä. 2012.

Lääkäriliitto: Myös vapaaehtoistyö vaatii potilasvakuutuksen.
Osoitteessa www.laakariliitto.fi.

Makkonen, Nadja – Möttönen, Maija: Vapaaehtoisen opas. Opas Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimen vapaaehtoisille. Metropolia Ammattikorkeakoulu, opinnäytetyö. 2014.

Merisalo, Matti: Näkökulmia vapaaehtoistoiminnan verotukseen. Verohallinto, 2012.

Pessi, Anne Birgitta – Oravasaari, Tomi:
Kansalaisjärjestötoiminnan ytimessä. Tutkimus RAY:n avustamien sosiaali- ja terveysjärjestöjen vapaaehtoistoiminnasta. Avustustoiminnan raportteja 23. Raha-automaattiyhdistys. 2010.

Potilasvakuutuskeskus: Potilasvakuutus oltava myös vapaaehtoistyössä. Osoitteessa www.pvk.fi.

Siiki, Pertti: Työturvallisuuslaki. 2010.

Silta toiselle rannalle -asiantuntijaverkosto 2011–2012:
Vapaaehtoistoiminta palliatiivisissa ja saattohoidossa. Tukimateriaali hoito- ja hoivayksiköille.

Sosiaali- ja terveysministeriö:
Muistio 25.8.2014: Työturvallisuus vapaaehtoistyössä.

Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi ry, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry, Taiteen edistämiskeskus ja Valo – Valtakunnallinen liikunta- ja urheiluorganisaatio ry:
Toimintaohje: lasten turvallisuutta lisäävät toimintatavat ja vapaaehtoisen rikostaustan selvittäminen. 2014.

Suvanto ry: Turvallisen vanhuuden puolesta.
Osoitteessa www.suvantory.fi.

Tammisto, Maarit – Lahtinen, Simo: Antakaa minulle ihminen! Ystäväpalvelusta vapaaehtoistyön tukikohdaksi. Raportteja 159/1994. Stakes.

Taponen, Eeva: Urheilun talkootyö. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja 31. 2011.

Tietosuojavaltuutetun toimisto:
Osoitteessa www.tietosuoja.fi.

Työsuojeluhallinto: Vapaaehtoistyö, talkootyö.
Osoitteessa www.tyosuojelu.fi.

Työterveyslaitos: Työturvallisuuslaki. Soveltamisopas, 12. painos. 2014.

Työ- ja elinkeinoministeriö: Ohje työttömyysturvan työvoimapolitiittisista edellytyksistä (TEM/2679/03.01.04/2013).

Uitto, Maria: Vapaaehtoiselle – tietoa ja tukea vanhusten avopalvelujen vapaaehtoistoimintaan. Vantaan kaupunki, vanhusten avopalvelut. 2014.

Valliluoto, Sari: Selvitys vapaaehtoistoiminnan mahdollisuuksista ja esteistä. Luonnos. Kilpailu- ja kuluttajavirasto, 2014.

Vanhustyön Keskusliitto: Lähellä loppuun asti. Ohjaajan opas vapaaehtoisuuskoulutukseen. 2012.

Verohallinto: Luonnollisen henkilön tekemän talkoo-, naapurapu- ja vaihtotyön verotus. A31/200/2013.

VETY-hanke: Onnistunut vapaaehtoistoiminta – opas toiminnan kehittäjälle. Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskus. 2014.

VETY-hanke: Vapaaehtoistyöhön liittyvät lait Suomessa. Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskus. 2014.

VETY-hanke: Vapaaehtoistoiminnan ohjeet ja lomakkeet. Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskus. 2012.

VETY-hanke: Vapaaehtoistyö yleishyödyllisessä yhteisössä. Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskus. 2013.

Vilkki, Päivi: Vapaaehtoistyötä ja osallisuutta -hankkeen käsikirja. Lainsäädäntö-osio. Ensi- ja turvakotien liitto. 2012.

Väisänen, Mika: Toimintamalli vapaaehtoistyön johtamiseen. Verkostojohtamisen JET-tutkimus, opinnäytetyö. 2010.

Äyräväinen, Irma – Lyyra, Tiina-Mari – Lintunen, Taru – Rantanen, Taina: Vastavuoroisuus ikääntyneiden ihmisten vapaaehtoistyössä apua saaneiden henkilöiden kokemana. Gerontologia-lehti 26/2012.

Asiantuntijat

Baer, Sari, vapaaehtoistoinnin koordinaattori,
Espoon vapaaehtoisverkosto

Brandt, Sari, projektivastaava, Yhessä nääs
-vapaaehtoistointa, Kotipirtti ry

Colliander, Johanna, vapaaehtoistoinnin koordinaattori,
Pirkanmaan hoitokoti

Hämäläinen, Päivi, ylitarkastaja, sosiaali- ja terveysministeriö

Isoaho, Juha, Humanistinen ammattikorkeakoulu

Janas, Antti, hallitusneuvos, sosiaali- ja terveysministeriö,
työsuojeluosasto

Jäämies, Saara, vapaaehtoistoinnin koordinaattori, Helsingin
kaupunki, sosiaali- ja terveystoimi

Kangasjärvi, Anu, hallitussihteeri, sosiaali- ja terveysministeriö

Kaisti, Liisa, vapaaehtoistoinnin koordinaattori, Turun
kaupunki, ennaltaehkäisevät palvelut

Laimio, Anne, Jyväskylän kaupunki, vapaaehtoistoinnin
palvelut – Vapari

Lahtinen, Seppo, TE-keskus, Tampere

Laitinen, Hanne-Mari, kulttuuriluotsikoordinaattori, Jyväskylän
kaupunki, kulttuuripalvelut

Lindell, Marjut, tehostetun hoidon päällikkö, Tampereen
kaupunki

Manninen, Petri, ylitarkastaja, verohallinto

Meling, Timo, vanhempi hallitussihteeri, työ- ja
elinkeinoministeriö

Nikkola, Helena, vapaaehtoistoinnanohjaaja, Tampereen
seurakuntayhtymä, Mummon Kammari - vapaaehtoistoinnin
keskus

Nurmenniemi, Tiina, vapaaehtoistoinnin koordinaattori,
Espoon vapaaehtoisverkosto

Nyberg, Johanna, ylitarkastaja, työ- ja elinkeinoministeriö

Raitanen, Anitta, toiminnanjohtaja, Kansalaisareena ry

Rikkinen, Susanna, suunnittelija, Suvanto ry

Pulkinen, Miia, vapaaehtoistyön koordinaattori, Helsingin
kaupunki, sosiaali- ja terveystoimi

Setälä, Vesa, vapaaehtoistoinnin koordinaattori, Helsingin
kaupunki, sosiaali- ja terveystoimi

Tammisto, Maarit, toiminnanjohtaja, Tampereen
seurakuntayhtymä, Mummon Kammari – vapaaehtoistoinnin
keskus

Virkola, Hannele, vapaaehtoistoinnanohjaaja, Tampereen
seurakuntayhtymä, Mummon Kammari – vapaaehtoistoinnin
keskus

Vapaaehtoistoiminta ja -työ voivat parhaimmillaan tukea ikäihmisiä arjessa sekä tuoda heidän elämäänsä mielekästä sisältöä. Vapaaehtoiset ovat voimavara, jolla voidaan vastata ikäihmisten tuentarpeisiin ja ehkäistä yksinäisyyttä.

Tähän oppaaseen on koottu vapaaehtoistoiminnan sääntöjä ja käytäntöjä, jotka selventävät vapaaehtoistoiminnan järjestämistä, asiakkaan asemaa ja vapaaehtoisena toimivan henkilön roolia sekä vastuuta. Sääntely on kirjavaa, ja siihen tarvitaan edelleen selventämistä.

Sitran selvityksiä 93

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra on tulevaisuusorganisaatio, joka tekee töitä Suomen kilpailukyvyn ja suomalaisten hyvinvoinnin edistämiseksi. Ennakoimme yhteiskunnan muutosta, etsimme käytännön tekemisellä uusia toimintamalleja ja vauhditamme kestävään hyvinvointiin tähtäävää liiketoimintaa.